

طرح جامع تحول در علوم انسانی

علیرضا ابراهیمی^۱

مقدمه :

علوم انسانی به عنوان یکی از مهمترین شاخه های علم نحوه زندگی صحیح آدمی را با توجه به جهان بینی، بررسی امکانات مادی جهت نیل به اهداف عالی انسانی، جهت دادن به زندگی بشری، بدست آوردن مشترکات فرهنگی، دینی آدمیان در کره خاکی و تبادل تجربیات، رفع نیازمندیهای انسان و جامعه پیرامون وی را مورد مطالعه قرار می دهد و نگرش های روانشناختی، جامعه شناختی، حقوقی، سیاسی، اجتماعی، فقهی، اقتصادی، برای سلامت جسمی و روحی و تعالی انسانی را مطرح می سازد.

در کشور عزیز ما جمهوری اسلامی ایران به دلیل آنکه اکثریت قریب به اتفاق مردمان آن مسلمان و شیعه هستند و پیرو دین حق و جامع اسلام اند و دین اسلام از مبدا تا معاد و از گهواره تا گور دارای احکام، دستورات و نگاه های مشفقانه و عدالت محور است به این دلیل در حوزه مطالعه و شناخت علوم انسانی و کاربرد و کارکرد آن جهتی الهی بخشیده و علوم انسانی و الهی را توامان و عجین ساخته است.

برخی از فیلسوفان و مدرسان و محصلین فلسفی با تکیه عمیق بر آموزه های عقلی و منطبق با کتاب و سنت معتقد اند که کارکرد و مبانی علوم انسانی را باید در آموزه های فلسفی دنبال کرد و هر آنچه از وضعیت موجود علوم انسانی و واقعیت های موجود امروزی پیرامون این علوم است باید در دستگاه فلسفی الهی مورد نقد و بررسی و ارزیابی قرار گیرد آنچه دارای مبانی و استدلال است و احتجاجات عقلی است مورد پذیرش قرار گیرد و آنچه فاقد مبانی فلسفی الهی است به کنار گذارده شود.

در اینکه لازم است تمامی دستورات، احکام، قوانین در حوزه علوم انسانی با عقل، شرع، کتاب و سنت محک زده شود هیچ شکی نیست و بر اندیشمندان و فیلسوفان مسلمان است که از بستر پدید آمده در این عرصه بنحوی استفاده کنند و مبانی فلسفی انسان شناختی را با تکیه بر کتاب و سنت بدست آورند و به نسل جوان و دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی حوزوی عرضه کنند.

آنچه در باب ضرورت مطالعات فلسفی در حوزه علوم انسانی گفته شد بخشی از نیاز موجود در عرصه مطالعات تحول شناسی انسان است. انسان به حکم آنکه در جامعه با دیگران مرتبط است بناچار باید نحوه ارتباط خویش با جامعه را به نحوی ترسیم کند تا نیازهای مادی و معنوی او توامان برطرف گردد.

ضرورت توجه به ابعاد مختلف علوم انسانی در طرح تحول

۱. در حوزه فلسفی

فلسفه مادر علوم خوانده می شود موضوع مطالعه فلسفه (موجود) است. در فلسفه الهی تقسیمات سه گانه و اجب الوجود، ممتنع الوجود و ممکن الوجود پایه بسیاری از مباحث قرار گرفته اند.

^۱ . استادیار دانشگاه قم

درمباحث سنتی فلسفی با اتکاء به مبادی تفکر صحیح از منطق و اصول تفکر صحیح و نفی مطالعه و سفسطه استفاده می‌شود: موضوع و اجب الوجود بالذات به عنوان غایت الغایات و علت العلل که از ازل الازل تا ابدالآباد بوده و هست و خواهد بود مورد تأکید قرار گرفته است.

حق همین است که تمامی مباحث فلسفی الهی مقدمه‌ای برای تبیین و اجب الوجود بالذات است. دوروش مشایی و اشراقی را که به شیخ الرئیس بوعلی سینا ره و شیخ شهاب الدین سهروردی ره در مطالعات فلسفی منتسب کرده‌اند تا سال‌های مدیدی از سوی فیلسوفان و پژوهشگران و محققین علوم عقلی و فلسفی پیروی می‌شده است. تا این که جناب ملاصدرای شیرازی در الاسفار الأربعة با روش بدیعی میان روشهای مشائی و اشراقی جمع کرد. این روش تحول شگرفی در مباحث عقلی و فلسفی روزگار ایجاد نمود. نظریات سلسله مراتب و جود، وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت از نقاط اوج تفکر فلسفی اسلامی است که دارای قابلیت انعطاف پذیری و تحول در علوم اسلامی و انسانی دارد. "فلسفه‌های مضاف" مانند "فلسفه اخلاق"، "فلسفه مدیریت"، "فلسفه حقوق"، "فلسفه روانشناسی"، "فلسفه اقتصاد"، و ... می‌توانند از این روش مطالعاتی سیراب شوند.

تذکر مهم: تألیفات زیادی در باب فلسفه‌های مضاف نوشته شده است که باید حوزه بحث خود را از فلسفه‌های نظری به قلمروهای فلسفه عملی، هست‌ها و نیست‌ها گسترش دهند تا موضوعات عینی خارجی شاخه‌های مختلف علوم اسلامی از این تفکر الهی فلسفی سیراب شوند.

۲. نقش مطالعات عرفانی در طرح تحول علوم انسانی

مطالعات عرفانی دارای سابقه دیرینه در حوزه‌های علمیه‌اند موضوع مطالعه عرفان "شناخت و جود علی الاطلاق" است هرچند امروز در جلسات خصوصی و محافل علمی غیر رسمی متون ناب عرفانی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد اما می‌توان بخش‌هایی از این مباحث را بصورت طبقه بندی شده در عرصه مطالعات علوم انسانی وارد ساخت.

دو ساحت برای مطالعه عرفانی ذکر شده است

۱- ساحت عرفان نظری

۲- ساحت عرفان عملی

عارف در مباحث نظری به دنبال کشف حقایق است. در ساحت عملی برای درک و شهود حقایق مجاهده عملی می‌کند.

هیچ راهی برای رسیدن به قرب الهی به غیر از عمل به واجبات و ترک محرمات دیده نمی‌شود، مستحبات و ترک مکروهات تکمیل طی طریق‌اند.

تذکر: بایسته‌های عرفان نظری و بایسته‌های عرفان عملی در کارگاه‌های آموزشی اساتید دانشگاه‌ها در مشهد مقدس سالهای ۸۵ تا ۸۷ در دوره دکتری مدرسی اخلاق اسلامی دانشگاه معارف اسلامی توسط استاد بنام فلسفه و عرفان حوزه و دانشگاه مرحوم حجه الاسلام و المسلمین مهندس (ره) تدریس شده است که می‌توان از آن‌ها بعنوان نمونه‌ای برای بهره‌گیری این مباحث در مطالعات میان رشته‌ای عرفان و سایر شاخه‌های علوم انسانی بهره برد.

۳. طرح تحول علوم انسانی در حوزه روانشناسی

روانشناسی که به مطالعه روح آدمی می‌پردازد ابزار و روش‌های مطالعاتی خاص خویش را دارد مطالعه روح باروش فیزیکی و پوزیتویستی قابل تأمل است زیرا روح اصولاً امری غیر مادی و متافیزیکی است پس منطقاً باید باروش متافیزیکی و غیرطبیعی مورد مطالعه قرار گیرد با این وجود پایه اولیه و اصلی مطالعات روانشناسی در دانشگاه‌های کشور برگرفته از روش تجربی غربی است.

سخن ما فقط معطوف به فلسفه روانشناسی نیست بلکه اقتضاء دستورات دینی تاجائی است که می‌توان در مسایل و موضوعات مختلف روانشناسی از قبیل روانشناسی کودک، یادگیری، رشد، تعلیم و تربیت و ... بهره جست. پیوند مطالعات دینی، فلسفی با روانشناسی در مرحله ثبوت غیر قابل انکار است. تنها در مرحله اثبات نیازمند تعریف موضوعات و تدوین کتب است. اساتید متخصص در هر دو زمینه روانشناسی و الهیات می‌توانند برای توسعه و تحول علوم انسانی در این بخش مورد استفاده قرار گیرند. در این زمینه باید از تجربیات مؤسسه علمی پژوهشی حضرت امام خمینی (ره) قم استفاده کرد.

۴. طرح تحول علوم انسانی در حوزه جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی به مطالعه فرد و جامعه می‌پردازد مباحثی مانند اصالت فرد یا جامعه، هنجارها و ناهنجاری‌های اجتماعی در این قلمرو از علوم انسانی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. جامعه‌شناسی دین، جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی شیعی از جمله شاخه‌های مرتبط با علوم اسلامی‌اند.

برخی از جامعه‌شناسان تلاش کرده‌اند میان تئوری‌های جامعه‌شناسان غربی با مبانی دینی پیوندی ایجاد کنند اما روش مطالعه آن‌ها روش تجربی محور و پوزیتویستی است، و هرچند با شناخت موضوعات دینی به مسائل جامعه و دنیا نیز توجه کرده‌اند.

پیشنهاد: هرچند تلاش این دسته از جامعه‌شناسان مؤمن در خور تأمل و سپاس‌گذاری است اما ادعای ما آن است که روش مطالعه جامعه و تاریخ باید متناسب با فرهنگ دینی و روش غیرتجربی نیز توأمان گردد. نمی‌توان

پدیده‌هایی مانند معراج، اعجاز و معنویت و... را باروش عقل محور و اصالت تعقلی مورد مطالعه قرار داد. هر چند در شناخت این موضوعات باید از قدرت لایزال الهی "عقل" استفاده کرد اما متدولوژی و روش شناسی دینی و زبان مطالعاتی دینی متفاوت از روش شناسی تجربی است.

مناظرات و مجادلاتی که در دهه اول انقلاب میان علامه مصباح یزدی مد ظله العالی و دکتر سروش صورت گرفته‌است نشان می‌دهد که منطق برترین اندیشمند حوزوی علامه مصباح یزدی مد ظله العالی باید بعنوان روشی جدید در تحقق تحول در علوم دینی در قلمرو جامعه شناسی دنبال شود.

بایدها و نبایدهای طرح تحول در علوم انسانی

تحول در علوم انسانی زمانی تحقق خواهد یافت که عناصر زیر محقق شود:

۱. نیروی متخصص و متبحر در علوم انسانی و شاخه‌های آن به صورت میان رشته‌ای و تطبیقی
۲. گره زدن شاخه‌های علوم مختلف و بوجود آمدن موضوعات جدید که توسعه علم و کشف افقهای نوین علمی را به همراه داشته باشد.
۳. توجه به نیازمندی‌ها و ضرورت‌های جامعه ایرانی و بعد جامعه بین‌المللی و ترسیم الگوهای جایگزین الگوهای غربی در عصر حاضر.
۴. تشکیل گروه‌های علمی در شاخه‌های مختلف و تبادل اندیشه‌ها و به دست آوردن راه‌ها، موضوعات و پژوهش‌های مشترک.
۵. آموزش نیروهای متخصص و معتقد به کاربردی بودن نظام دینی در پاسخ‌گویی به نیازها، سؤالات امروزی و این که آموزه‌های دین مبین اسلام حاوی دستورات مناسب برای این نیازها است.
۶. ارتباط علوم به معنای عام (شامل علوم پایه - فنی و مهندسی، علوم انسانی و ادبیات، حقوق، الهیات). با علوم انسانی به معنای خاص کلمه در تشکیل گروه‌های علمی مشترک حائز اهمیت است.
 ۱. الهیات شامل: فلسفه، علوم قرآن، فقه و حقوق، شیعه‌شناسی.
 ۲. علوم پایه شامل ریاضیات، فیزیک.
 ۳. فنی و مهندسی.
 ۴. علوم انسانی، ادبیات و هنر.
 ۵. حقوق و شاخه‌های آن؛ خصوصی - عمومی - بین‌الملل، جزا و جرم‌شناسی.

مثال (۱): یکی از شاخه‌های نوین حقوق، حقوق جزای بین‌الملل است

در تعریفی مختصر می‌توان این رشته از حقوق را شامل مطالعه قواعد، قوانین راجع به فعل و ترک فعل مجرمانه‌ای که دارای عناصر خارجی است دانست این معنا هم می‌تواند: تابعیت خارجی مجرم - تابعیت خارجی مجنی‌علیه - تابعیت خارجی معاونین یا شرکاء جرم، تابعیت خارجی مطلعین و مرتبطين با جرم، محل وقوع خارج از کشور جرم. قوانین صالح خارجی حاکم بر موضوع مجرمانه (مانند دعاوی مرتبط با صلاحیت واقعی که نظم و امنیت کشور مربوطه را به خطر انداخته است. یاد نمود یا آن که ماهیت جرم بین‌المللی باشد). روشن است که انواع صلاحیت‌ها شامل صلاحیت شخصی، صلاحیت مبتنی بر تابعیت مجنی‌علیه، صلاحیت واقعی و صلاحیت جهانی استثنایی بر اصل صلاحیت سرزمینی محاکم در جرائم ارتكابی است. اکنون این سؤال مهم مطرح می‌شود که آیا صلاحیت شخصی می‌تواند صلاحیت دادگاه مربوطه را از بین ببرد؟ خصوصاً این که گاهی کشور مربوطه که به استناد صلاحیت شخصی می‌خواهیم به قوانین و مقررات آن کشور استناد کنیم برخلاف مبانی دینی باشند. در این موضوع مباحث سنتی حقوق جزای بین‌الملل که به صورت کلیشه‌ای و ترجمه‌ای به کتاب‌ها و آموزه‌های حقوقی، وارد کرده است در صورتی که صلاحیت شخصی را طبق اصول ذکر شده در علم حقوق جزای بین‌الملل مطرح کرده باشند؛ باید اجرا نمود. در حالی که اطلاق و حکومت ادله عام مشروعیت حکم محاکم در صورت اجازه قاضی در صدور حکم و تطبیق حکم با دستورات شرعی اقتضاء می‌کند در صورت فوق دست از صلاحیت شخصی بر داریم و به صلاحیت سرزمینی توجه کنیم.^۲

پس در اینجا دو منفعت با هم در تضاد قرار می‌گیرند یکی منفعت جلب نظر طرف خارجی با پیروی از صلاحیت شخصی و دیگری رجوع به اصل صلاحیت سرزمینی و جلب منافع دینی محل وقوع جرم که در مثال کشور اسلامی است. روشن است که در صورت وقوع این تعارض‌ها باید منافع ناشی از اجرای دستورات دینی را مقدم شمرد. این اصل تا جایی استمرار خواهد داشت که نظم، امنیت و منافع کشور اسلامی به خطر نیفتد پس قاعده زیر:

[حکومت و ورود ادله عام و مطلق قواعد آمره اسلامی مقتضی تقدم صلاحیت محکمه اسلامی و قاضی مأذون (از سوی شارع مقدس) بر انواع صلاحیت‌ها است، تا جایی که قواعد ثانویه مثل از بین رفتن منافع ما دی و معنوی یا هرج و مرج و به خطر افتادن نظم و امنیت کشور اسلامی مطرح نگردند].

یکی از مباحث مهمی است که در حقوق جزای بین‌الملل اسلامی باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد. اکنون سؤالی در روش شناسی این موضوع مطرح می‌شود: توقع از چه کسی است که این موضوع را مستند به مباحث حقوق جزای بین‌الملل و نیز اصول و فقه اسلامی در دانشگاه دنبال کند؟ از سویی درس‌های متداول در دانشکده حقوق همان صلاحیت‌های یاد شده که استثنایی بر این صلاحیت سرزمینی است را مطرح و به صلاحیت‌های دادگاه کیفری بین‌المللی، محاکم خاص، سابقه تاریخی موضوع جزای بین‌الملل توجه می‌شود.

^۱. مثل آن که طرف مجنی‌علیه یا مجرم فرد غیر مسلمان تبعه کشور غیر اسلامی در کشور اسلامی یا مسلمان طرف جرمی قرار گیرند که اصولاً از قاضی غیر مسلمان خارجی باستناد صلاحیت شخصی موضوع در محکمه غیر اسلامی مطرح و فرد مسلمان باید به خواسته آنجا تن دهد در حالی که قواعد آمره اسلامی مثل قاعده نفی سبیل با آن مخالفت دارد.

و از سوی دیگر در دانشکده الهیات به صورت سنتی مباحث حکومت. ورود. اوامر. نواهی؛ تدریس می‌شود: اما انطباق موضوع بر مباحث حقوق جزای بین‌الملل و تولید نظریاتی در چارچوب حقوق جزای بین‌الملل اسلامی و تدریس آن نیازمند داشتن سرفصل‌ها و چارچوب‌های معینی غیر از سرفصل‌های متداول الهیات و حقوق در شرایط فعلی است.

به نظر می‌رسد این مهم بدون توجه به مطالعات تطبیقی حقوق اسلامی و حقوق جزای بین‌الملل و مطالعات میان رشته‌ای فقه، اصول و حقوق جزای بین‌الملل میسر نخواهد بود.

کلیدواژه‌ها این موضوع. حقوق؛ جزا، بین‌الملل، اسلامی، صلاحیت، انواع صلاحیت‌ها و... است این استدلال در صلاحیت جهانی، و سایر صلاحیت‌ها نیز قابل مطالعه و بررسی است که در فرصت دیگری بررسی خواهد شد.

مثال (۲) صلاحیت جهانی و قواعد و مقررات اسلامی حاکم بر آن

توصیف موضوع

همان‌طوری که سابقاً گفتیم در موضوعاتی که جرم و مجازات مطرح می‌شود اصل اولیه در قوانین جزایی کشورها اصل صلاحیت سرزمینی است. طبق این اصل جرایم مطابق قوانین و از سوی دادگاهی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد که جرم در همان حوزه قضایی به وقوع پیوسته باشد. اما این اصل در صورتی که جرم دارای وصف بین‌المللی^۳ باشد و به وقوع پیوندد نقض خواهد شد. گفته می‌شود که جرائمی مانند پولشویی، دزدی دریایی، دزدی هواپیما، تروریسم، قاچاق مواد مخدر، فروش اعضای بدن انسان، قاچاق زنان و کودکان، جرائم بین‌المللی‌اند. هیچ شک و تردیدی وجود ندارد که این جرایم در منابع فقهی و حقوقی نظام حقوقی اسلام نیز به عنوان جرم دانسته شده‌اند. پس وجدان جامعه بشری و پیوند مشترک میان ملل و همگرایی آن‌ها دلالت بر محکوم نمودن این قبیل جرائمی دارد که قلب انسان‌ها را هدف قرار داده و انقراض نسل‌ها و ضایع ساختن آرامش و امنیت جوامع را هدف قرار داده‌اند. در آموزه‌های دینی داریم که من احیی رجلاً فکانما احیی الناس جميعاً.

تحلیل شرایط موجود

هر چند مکاتب مختلف حقوق و نظام‌های حقوقی بر محکومیت و لزوم برخورد با این جرایم بین‌المللی تأکید نموده‌اند اما واقعیت امروزی جامعه بین‌المللی آن است که دادگاه صالح که به صورت جامع از قبل صلاحیت خویش را برای برخورد کیفری با جرایم بین‌المللی به صورت کامل اعلام کرده باشد، وجود ندارد. در گذشته محاکم خاص برای رسیدگی به جرایم جنایتکاران بین‌المللی و امروزه دادگاه کیفری بین‌المللی ICC تنها به چهار موضوع کشتار دسته جمعی یا ژنو ساید، اقدام علیه بشریت، تجاوز و جرایم جنگی بر شمرده شده ولی هنوز به صورت کامل این موضوعات دارای ضمانت اجرای مؤثر نیستند و موضوعات گاهی تحت تأثیر

۳. International crimes.

شرایط سیاسی قرار می‌گیرند مانند آنچه که امروز از سوی رژیم اشغالگر قدس یعنی صهیونیسم و اسرائیل شاهد آن هستیم ولی دادگاه کیفری بین‌المللی برخوردی جدی با آن‌ها نکرده است.

نقد و بررسی

در آموزه‌های قرآن کریم، سنت‌های اهل بیت عصمت و طهارت، قوانین موضوعه کشورهای اسلامی، قوانین موضوعه جمهوری اسلامی به ویژه قانون مجازات اسلامی مواد متعددی مبنی بر لزوم برخورد قضایی با جرایم مختلف بین‌المللی وضع شده است که البته لازم است این قوانین روزآمد شوند و همه موضوعات را حتی الامکان در بر گیرند.

نتیجه بحث

بررسی مجدد قوانین موضوعه کیفری تا همه جرایم بین‌المللی را شامل شوند و نیز پیش‌بینی ضمانت اجرای کافی و مؤثر و پیش‌بینی دادگاه‌های خاص رسیدگی به جرایم بین‌المللی و تصویب راهکارهای قضایی و تقنینی، اجرایی لازم برای پیشگیری، برخورد و بازرسی، رسیدگی قضایی به پرونده‌هایی که دارای جرایم بین‌المللی اند، موضوعیت دارند.

اقداماتی که این روزها از سوی قوه قضائیه برای تشکیل پرونده ویژه برای ایالات متحده آمریکا در مورد جرایم ارتکاب یافته آنان در ایران و سایر کشورهای جهان صورت گرفته اقدام مناسبی است که باید به صورت جدی دنبال شود و در مورد سایر موضوعات از قبیل اقدامات رژیم اشغالگر قدس و نیز تحولات منطقه‌ای در لیبی، اردن، مصر، وال استریت و... نیز باید مورد بررسی قرار گیرد. به علاوه فعال نمودن دادگاه‌های خاص بین‌المللی و همسو نمودن کشورهای اسلامی و غیر اسلامی که منافع مشترک دارند نیز از اولویت‌های دیپلماسی در این عرصه شمرده می‌شود. لازم به ذکر است که متخصصین حقوق جزا در مورد مسایل بین‌المللی اقدامات پیشگیرانه را مؤثرتر از اقدامات و رسیدگی‌های بعد از ارتکاب جرایم بین‌المللی می‌دانند. این موضوع زمانی مورد توجه ویژه قرار می‌گیرد که مبنای دینی و آموزه‌های اسلامی مورد تأکید قرار گیرد.

نقش واحدهای درسی دارای پسوند اسلامی در طرح تحول علوم انسانی

توصیف موضوع: شورای محترم عالی انقلاب فرهنگی که پس از بازگشایی دانشگاه‌ها هدف اسلامی کردن دانشگاه‌ها را دنبال می‌کرد در گام نخستین دست به اقدام مهمی زده است، در بسیاری از رشته‌های علوم انسانی که قبل از انقلاب عمدتاً از اروپا گرفته شده بودند. واحدهایی را به تصویب رساند که اصطلاحاً دارای پسوند «اسلامی» اند. در دهه‌های اول تا سوم پس از انقلاب این درس‌ها تا حدودی توانسته‌اند در مورد مسایل مبتلی به رشته‌ها از دیدگاه اسلامی طرح موضوع کنند و گام مؤثری بردارند.

مثال‌ها:

از جمله در رشته حقوق بین‌الملل درس «حقوق بین‌الملل اسلامی» یا در رشته اقتصاد درس «اقتصاد اسلامی» یا در رشته علوم سیاسی درس «روابط بین‌الملل اسلامی» یا در رشته روان‌شناسی درس «روان‌شناسی اسلامی» یا در رشته مدیریت درس «مدیریت اسلامی» یا در رشته جامعه‌شناسی درس «جامعه‌شناسی دین» یا در رشته جغرافیا درس «جغرافیای کشورهای اسلامی» یا در رشته تاریخ درس «تاریخ اسلام» و... می‌توان ذکر نمود.

نقد و بررسی (تحلیل محتوی دروس فعلی)

روزی در کلاس درس حقوق اداری دکتر ولی‌الله انصاری در مقطع کارشناسی سال‌های ۷۲-۷۶ در مدرسه عالی قضایی قم به ایشان (در مبحث مناقصه و مزایده) گفتم که در کتب فقهی از جمله المقنعه شیخ مفیده (ره) ملاک‌هایی برای مناقصه و مزایده مطرح شده است که این موضوعات را از محتوای غربی و شکل امروزی خارج خواهد ساخت، با یازده دلیل این مدعی به اثبات رسید و دکتر انصاری در ادامه درس اذعان نمودند که امروز پس از انقلاب باید آموزه‌های حقوق اداری از جمله مناقصه و مزایده را با قید اسلامی و دینی مطالعه کرد. این مورد مثالی بر واقعیت‌های موجود در باب علوم انسانی است که در بسیاری از درس‌ها و موضوعات وجود دارد.

پیشنهادات تکمیلی (حرکت متعالی و تکمیلی ضروری برای این موضوعات)

این درس‌های مهم (دارای پسوند اسلامی) هر چند گام مؤثری را در تغییر علوم انسانی برداشته‌اند اما به دلیل عدم تنقیح بسیاری از موضوعات و کلی‌گویی و ابهام واژه‌ها، عدم شفافیت موضوعی، جامع‌نگر نبودن، و عدم پیوند میان گسل‌های مطالعاتی انسانی. باید با دو روش زیر تکمیل گردند:

۱. مطالعات میان رشته‌ای جایگزین

در این روش باید با تکیه بر آموزه‌های دینی میان گسل‌های مختلف از رشته‌های متعدد علوم انسانی و گاهی حتی علوم غیر انسانی پیوندهای مشترک موضوعی (با روش‌های مطالعاتی خاص) ایجاد نمود و یک موضوع را در بسترهای مختلف و ساحت‌های گوناگون مورد مطالعه قرار داد. بسیاری از موضوعات میان رشته‌ای در حد ارائه رساله قابل دفاع هستند.

۲. مطالعات تطبیقی جایگزین

در رشته‌های مختلف می‌توان از روش مطالعات تطبیقی برای تحول در علوم انسانی بهره گرفت به عنوان مثال در رشته حقوق - درس حقوق تطبیقی که به صورت سنتی به مباحث عناصر پایدار و ناپایدار، نظام‌های حقوقی و سیستم‌های حقوقی می‌پردازد باید با طرح مباحثی مانند^۴ حقوق جزای تطبیقی، حقوق کودک تطبیقی،

۱. ر.ک. کتاب درسنامه حقوق تطبیقی از نویسنده، در درس دوم هر یک از این عناوین مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

حقوق اداری تطبیقی، حقوق مالیه تطبیقی، حقوق زنان تطبیقی، حقوق بشر تطبیقی، حقوق اساسی تطبیقی، حقوق تطبیقی سازمان‌های بین‌المللی، حقوق اقتصادی تطبیقی، حقوق تجارت تطبیقی، حقوق مدنی تطبیقی و... دچار تحول شود. این تحول در موضوعات تحول در مباحث سنتی حقوق را به دنبال خواهد داشت. امروزه در دنیا این مباحث در حال تدوین و توسعه‌اند که نقش جمهوری اسلامی ایران در وارد نمودن آموزه‌های دینی در این عرصه دارای حائز اهمیت است.

حقوق زنان در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه

با زنان در گذشته قبل از اسلام به صورت غیر انسانی رفتار می‌شده است. با طلوع فجر اسلام و نزول آیات کریمه قرآن و سنت و سیره پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه و آله) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام) زن در جایگاه واقعی خویش قرار گرفت. امروز نیز باید در تدوین قواعد و مقررات، کشورهای غیر اسلامی نیز از تجربه تاریخی این موضوع در اسلام استفاده شود. از این رو لازم است مباحث پیرامون زنان به صورتی منسجم در باب تحول در علوم انسانی که مخاطبی عام دارد و کشورهای غیر اسلامی را هم شامل می‌شود، در بر گیرد.

پیشینه موضوع

در اسلام مواضع نورانی آمیخته با وحی کاملاً مرزهای حق و تکلیف میان زن و مرد و زن و فرزند و زن و جامعه، روشن شده است اما امروزه در غرب در این زمینه با نوعی افراط و تفریط روبرو هستیم. گاهی زن وسیله و کالایی بیش نیست و گاهی از حقوق کاملاً مساوی با مرد برای وی یاد می‌شود که در سرفصل‌های مربوطه باید به صورت دقیق مورد بررسی قرار گیرند.

تحلیل وضعیت فعلی موضوع

امروزه در ابواب مختلف علوم انسانی موضوع زن مورد توجه قرار گرفته است در مباحث حقوق خانواده، زن به عنوان یکی از پایه‌های اصلی خانواده مورد تأکید است. در مباحث حقوق بشری موضوع زن به عنوان کلیدواژه‌ای مهم تلقی می‌شود، نوعی حمایت دولت از زن، حقوق و تکالیف متقابل میان فرد (زن) و دولت و حمایت‌های مختلف به عنوان وظیفه دولت محسوب می‌شود. در تعارض منافع فردی و دولتی موضوع زن در نظریات علمی مقدم دانسته می‌شود اما آنچه نیازمند تکمیل است نگرشی تکاملی و به کمال یافته این جنس از مخلوقات خداوند متعال است که گاهی مورد غفلت قرار می‌گیرد و اقتصاد و تجارت و سود جای کمال انسانی و تعالی روحی زن را می‌گیرد، باید الگوهای اساسی بجای الگوهای غربی در باب زنان قرار گیرد. نهضت و حرکتی که در حوزه و دانشگاه شروع شده آغاز مبارکی است اما ضروری است این هدف در دروس مختلف تبیین شود

تصدیقات موضوعی

واقعیت‌های موجود حکایت از آن می‌کند که در مورد حداقل‌های حقوق زنان مثل حق مسکن، حق آموزش و پرورش، حق تربیت طفل، حق تغذیه، حق بهداشت، حق کسب و کار معمولاً اختلافی میان مکاتب مختلف وجود ندارد اما دو برداشت در این زمینه وجود دارد:

۱. نگرش متحجرانه

در این نگرش فقط و فقط اصالت به مرد داده می‌شود و مباحثی مانند ریاست شوهر بر خانواده و با برداشت‌های سلیقه‌ای و تفسیر به رأی از مبانی قرآنی حقوق مسلم زن که در لسان روایات به عنوان ریحانه از وی نام برده شده است مغفول می‌ماند. باید این نگرش با ارتباطات وسیع بین‌المللی در کشورهایی مثل عربستان عوض شود، واژه تفریط در این خصوص به ذهن تداعی می‌کند.

۲. نگرش منورالفکرها

در این نگرش از حقوق کاملاً مساوی زن و مرد سخن به میان می‌رود در این نگرش نصوص شرعی مانند للذکر مثل حظ الانثیین در باب ارث یا ممنوعیت قضاوت (قضات نشسته) مغفول مانده است واژه افراط در این نظریات به ذهن تداعی می‌شود.

آنچه باید باشد (آرمان اعتدالی و مطلوب دینی از اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) در این باب)

اسلام برای زن دو نقش موازی و همراه را برای زن در نظر گرفته است یکی نقش مادرانه و ضرورت تربیت کودک در دامن پرمهر مادری عطف و مهربان و پاک دامن که دارای سلامت جسمی و روحی است تا فرزندی را به عنوان پایه‌ای‌ترین عنصر سازنده جامعه فردا را تربیت کند. در این عرصه نظریه علمی، فلسفی و عرفانی از موضوع از دامن زن مرد به معراج می‌رود در آموزه‌های حضرت امام خمینی (ره) دیده می‌شود. نقش دوم زن حضور فیزیکی و معنوی به صورت توأمان در تحولات اجتماعی است که دوش به دوش مردان و پای به پای مردان، زنان همه می‌توانند در سرنوشت جامعه از ابعاد مختلف حقوقی، اداری، اقتصادی، اجرایی و... ایفای نقش کنند. البته روشن است که در صورت تعارض مصداقی، نقش مادرانه به هیچ وجه نباید مورد غفلت قرار گیرد. این دو نقش باید در همه عرصه‌ها مانند حقوق خانواده و کودک، مورد توجه قرار گیرد.

حقوق کودک در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه

در سخنان حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله و سلم) آورده شده است که «فرزند خوب گلی از گل‌های بهشت است». در روایات مأثور از ائمه اطهار (علیهم السلام) نسبت به حقوق متقابل فرزند و پدر و مادر تأکید شده است در رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) از حقوق و تکالیف متقابل فرزند نسبت به پدر و مادر دستوراتی وارد شده است، از جمله حقوق فرزند بر پدر و مادر نام‌گذاری، تربیت صحیح، ازدواج ذکر شده است. فرزند نیز باید حرمت و احترام پدر و مادر را نگه دارد و از دستورات آنان پیروی و

اطاعت کند. پدر و مادر حق حضانت طفل و تربیت وی را نمی‌توانند از خود سلب کنند، البته در صورتی که پدر و مادر مصلحت طفل را رعایت نکنند به صورت استثنایی دادگاه صالح رأی به سرپرستی اقربا و بستگان مثل جد پدری خواهد داد.

تشریح موضوع در اسناد بین‌المللی

کنوانسیون‌های بین‌المللی به معنای معاهدات لازم‌الاجرای هستند که برای طرف‌های متعاقد الزامی‌اند. این معاهدات طبق اصل نسبی بودن آثار معاهده دارای آثار حقوقی قراردادی برای طرف‌های معاهده خواهند بود. هر چه مصلحت کشورها و منافع اعضای جامعه بین‌المللی به یکدیگر نزدیک‌تر باشد، تعداد اعضای معاهده بیشتر خواهد شد و در مباحث حقوق بین‌الملل معاهدات از معاهدات بین‌المللی در زمینه حقوق کودک به عنوان توسعه یافته‌ترین معاهدات نام برده می‌شود.

تشریح موضوع در قوانین داخلی

در قوانین جاری جمهوری اسلامی ایران مواد مختلفی در مورد کودک وجود دارد از جمله در قانون مدنی حق حضانت طفل، ارث بردن کودک، مسأله بلوغ و رشد وی، وجوب نفقه کودک بر پدر، قیمومت طفل توسط پدر و جد پدری. البته موضوعات جدیدی مانند سلامت روانی، بهداشت محیطی، محیط زیست، مسایل اینترنتی و... در مورد کودکان نیازمند توجه خاص هستند.

ابعاد مختلف موضوع در نظام حقوقی اسلام

نفی کار اجباری کودک، نفی کوچ کردن اجباری کودکان، جلوگیری از آزار و اذیت کودکان، نفی قاچاق کودکان، نفی و ادار کردن کودکان بر کارهایی که مطابق مصلحت آنان نیست. نفی جلوگیری از رشد، تعلیم و تربیت کودکان، نفی فروختن اعضای بدن کودکان، ممانعت از آنان در معاونت و شراکت جرایم از جمله حمل و نقل مواد مخدر در حقوق اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است که باید همه این موارد در قوانین جزایی به صورت صریح مطرح گشته، تعریف شوند و ضمانت اجرای کافی و مؤثر مثل دادگاه اطفال برای تربیت کودکان بزهکار در همه نقاط کشور پیش‌بینی شود.

در صورتی که کودک در معرض خطر و ابتلاء به امراض روحی و روانی از جمله اعتیاد قرار گیرد علاوه بر پدر و مادر، جامعه نیز در قبال کودک مسئول است. از این رو لازم است قانونگذار برای صیانت کودکان از موضوعات مطرح شده بسترهای لازم را فراهم آورند. این بسترها تنها در رشته حقوق مطالعه نمی‌شوند بلکه در شاخه‌های مختلف علوم انسانی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

نقش حقوق کودک در طرح تحول علوم انسانی

از جمله رشته‌هایی که در صیانت از حقوق کودک مؤثراند، رشته روان‌شناسی خصوصاً روان‌شناسی کودک و روان‌شناسی رشد و نیز علوم تربیتی است. مطالعات میان رشته‌ای حقوق با روان‌شناسی و علوم تربیتی بخشی از تحول در علوم انسانی را به دنبال خواهد داشت.

ابعاد مختلف

بهداشتی: صیانت از حقوق کودک در بخش بهداشتی شامل اقدامات مراقبتی و پیش‌گیرانه می‌شود. اصل پیشگیری مهم‌تر از درمان است و نیز اصل لزوم جبران خسارات وارد شده به کودک از جمله اصولی‌اند که از نظر عقلی، منطقی مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

اقتصادی: از نظر اقتصادی نفقه کودک تا مادامی که به سن رشد نرسیده و تا زمانی که دارای درآمد مشخص نباشد و به بلوغ نرسیده باشد به عهده ولی او است.

تربیتی: حفظ تربیت الهی تعالیم انسانی و کودک از جمله حقوق فرزند بر پدر و مادر است. علوم تربیتی در حمایت از کودک باید به صورت کامل تدوین گردند. تکیه بر آموزه‌های دینی از جمله سنت‌های پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه و آله) نمونه بسیار خوبی است.

فرهنگی: استفاده از ابزارهای جدید مثل کامپیوتر، اینترنت. در صورتی که خالی از اشکال و خالی از عناصر فرهنگی مبتذل باشد. برای کودکان مفید خواهد بود. لازم است به دور از افراط و تفریط در این زمینه منشور فرهنگی کودک از سوی آموزش و پرورش و نهادهای مرتبط تدوین گردد.

معاهدات بین‌المللی در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه

معاهده^۵ به معنای توافق صریح و مکتوب دو یا چند تابع حقوق بین‌الملل (کشورهای عضو جامعه بین‌المللی) بر سر موضوعاتی است که نیازمندی مادی یا معنوی آنان را برطرف می‌سازد.

پیشینه موضوع

منشأ الزام حقوقی کشورها در سابق عرف بین‌المللی^۶ بود اما با توسعه روابط بین‌الملل. وضعیت حقوقی این روابط دچار تحول گشت و در اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری^۷ معاهدات از جمله منابع حل و فصل اختلافات بین‌المللی و مهم‌ترین سنگ زیربنای روابط بین‌المللی قرار گرفت از سوی دیگر در آموزه‌های دینی وفای به عهد و تعهد و مسئولیت متقابل اشخاص، دولت‌ها و سازمان‌ها از اصول غیر قابل خدشه تلقی می‌شود. اوفو بالعقود، المؤمنون عند شروطهم. در گذشته به عنوان مبانی تنظیم روابط حقوقی و عمدتاً در بخش حقوق خصوصی در ابواب مختلف فقهی نظیر بیع، اجاره، مضاربه، عاریه، صلح و... قرار می‌گرفت.

^۵. Treaty.

^۶. International Coustom.

^۷. Icj.

عرصه‌های جدید موضوع

هر چند در گذشت در مسائل حقوق خصوصی که مجموعه قواعد و مقررات به منظور تنظیم روابط اجتماعی است از مبانی اعتبار معاهدات استفاده می‌شد. اما امروزه از این مبانی می‌توان در روابط میان دولت‌ها و روابط دولت‌ها با سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی با یکدیگر استفاده کرد. مشروط بر آن که از نظر کشور اسلامی مفاد و محتوای این دسته از معاهدات برخلاف مصالح اسلامی و نصوص شرعی و احادیث معتبر و متواتر منقول از ائمه هدی (علیهم‌السلام) نباشد. لازم به ذکر است که از مبانی بیان شده در اصول فقه شیعه در باب مستقلات عقلیه می‌توان برای اعتبار این دسته از معاهدات بهره برد.

استفاده از معاهدات در عرصه‌های مختلف علوم انسانی

از آنجا که مبانی شرعی لزوم پایبندی به تعهدات دو جانبه را تأکید می‌کند و شرایط اعلام شده در حقوق معاهدات از جمله کنوانسیون ۱۹۶۹ شرایط شکلی معاهدات بین‌المللی را بیان کرده است، می‌توان با مطالعات تطبیقی و مطالعات میان رشته‌ای در شاخه‌های مختلف علوم انسانی با حقوق و علوم اسلامی که موضوع‌شان تعهد و تکلیف متقابل است از معاهدات استفاده کرد. محتوی معاهدات می‌تواند همکاری و معاضدت در عرصه‌های مختلف آموزشی و پژوهشی، و زمینه‌های روان‌شناختی، اقتصادی، سیاسی، نظامی، دفاعی، بهداشتی، حقوقی، تجاری، تاریخی و... را فراهم سازد. در صورتی که کشورهای اسلامی و غیر اسلامی در چارچوب مستقلات عقلیه و با بهره‌گیری از معاهدات بین‌المللی بتوانند اراده‌های خود را در عرصه‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به نحوی گره زنند که نصوص شرعی نیز مورد ملاحظه قرار گیرد، در آن صورت می‌توان بسترهای بهتری برای تحول در علوم انسانی و متناسب کردن شاخه‌های آن با اقتضائات مشترک کشورها از یک سوی و تحول در علوم اسلامی و متناسب کردن قواعد حقوقی با اقتضائات ملی - منطقه‌ای و بین‌المللی بشرط هماهنگی با اوامر و نواهی شرعی، از سوی دیگر فراهم ساخت. در این صورت شاهد شکوفایی و رشد موضوعاتی خواهیم بود که سازنده عناوین ثانویه و حکومتی و پایه‌ای برای استدلالات فقهی خواهند گردید.

جایگاه دکترین (نظریات علمی) در طرح تحول علوم انسانی

تعریف: دکترین^۸ در اصطلاح فنی به معنی اندیشه صاحب‌نظران و متخصصین در هر شاخه از علم می‌باشد به عنوان مثال وقتی دکترین حقوقدانان گفته می‌شود منظور از آن نظریات علمی متخصصین علم حقوق است. دکترین در علوم انسانی: علوم انسانی به دلیل آن که با دو موضوع «فرد» و «جامعه» سرو کار دارد و به دلیل این که جامعه هر روز در حال تحول است و توسعه می‌یابد. میان «جامعه»^۹ و «توسعه»^{۱۰} و «انسان»^{۱۱} رابطه‌ای تنگاتنگ وجود دارد. جامعه از عواملی از جمله نیروی انسانی ساخته شده و مهم‌ترین عنصر سازنده جامعه «نیروی انسانی» است. اقتضائات جوامع هر روز متفاوت از دیروز است، نخبگان، قانونگذاران و خواص هر

^۸. Doctrine.

^۹. Social.

^{۱۰}. Development.

^{۱۱}. Human.

جامعه‌ای تلاش می‌کنند تا میان اهداف و آرمان‌ها از یک سوی و امکانات و توانمندی‌ها از سوی دیگر ارتباط برقرار سازند. علوم انسانی به تنظیم این رابطه می‌پردازد. در جوامع دینی علوم انسانی می‌بایست برگرفته از مبانی دینی باشند اما گاهی مشاهده می‌شود که «نهضت ترجمه» و عدم اتکا به «داده‌های بومی، ملی و دینی» نوعی انفعال در تعاریف، رویکردها و تعیین اولویت‌ها را برای موضوعات علوم انسانی پیش می‌آورد. صاحب‌نظران در ارائه این تعاریف، رویکردها و تعیین اولویت‌ها می‌توانند با تفسیری صحیح از مبانی و ملاحظه دقیق مصالح از اهداف و محدودیت‌ها قاعده علمی متناسب را استخراج کنند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی اندیشه‌های علمی در ابواب مختلف علمی ارائه شده است اما دسته‌بندی و ایجاد سلسله مراتب منطقی میان این اندیشه‌ها نیازمند صرف همتی مضاعف و تلاشی علمی به صورت شبانه روزی است. برگذاری «کرسی‌های نظریه‌پردازی» و ارائه «طرح‌های ابتکاری» برای حل معضلات جامعه زمینه را برای تحقق «نهضت نرم‌افزاری» و عبور از «نهضت ترجمه» محقق خواهد ساخت. ایجاد پل مستحکم میان حوزه و دانشگاه و تشکیل کارگروه‌های تخصصی در شاخه‌های مختلف علوم انسانی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

نقش واحدهای درسی دارای پسوند اسلامی در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه

کشور عزیز ما دارای مردمی فهیم، مسلمان و شیعه و انقلابی است آن‌ها پس از سال‌ها تحمل رنج و سختی در سال ۱۳۵۷ از زیر یوغ سلطنت‌رهایی پیدا کردند. پس از پیروزی انقلاب امید مستضعفین جهان معطوف به ایران اسلامی گردید تا از متن قرآن و سنت، علوم انسانی و اسلامی را به صورت توأمان در جهت رفع نیازمندی مادی و معنوی به کار بندد.

پیشینه موضوع

شورای محترم عالی انقلاب فرهنگی پس از بازگشایی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اقدام به تهیه و تصویب سرفصل‌های دارای پسوند اسلامی در رشته‌های مختلف علوم انسانی نمود از قبیل روان‌شناسی اسلامی، مدیریت اسلامی، اقتصاد اسلامی، حقوق بین‌الملل اسلامی، روابط بین‌المللی در اسلام و.. هر چند این واحدهای درسی تحولی مهم در تغییر بینش دانشجویان، اساتید و پژوهشگران و محققین گذاشتند اما مطالعات گسترده و موضوعات متعدد علوم انسانی اقتضاء می‌کند. این حرکت توسعه یابد و همه موضوعات علمی را شامل شود.

تجربه موفق پس از انقلاب اسلامی

ورود پسوندهای اسلامی در کنار موضوعات علوم انسانی نظریات تفکیک و جدایی دین از سیاست و نیز اسلام بدون روحانیت و نیز عدم پاسخ‌گویی نیازهای امروزی از سوی مقررات اسلامی رنگ باختند و گوهر تابناک دین ضمیرهای تشنه و سینه‌های مالامال از عشق به حقایق، جوانان ایران زمین را سیراب نمود.

ضرورت تکمیل اهداف تعیین شده

گسترده‌گی موضوعات از یک سوی و نیازمندی‌های فکری، مادی و معنوی روزافزون جامعه اسلامی و سایر جوامع که از انقلاب اسلامی الگو می‌گیرند از سوی دیگر باعث شده است که ضرورت توسعه آموزه‌های دینی در قالب موضوعات، روش‌ها و متدهای مطالعاتی علوم انسانی بیشتر آشکار گردد. هدف اسلامی شدن دانشگاه‌ها در صورتی به معنای واقعی محقق خواهد شد که این حرکت مهم علمی روز به روز گسترده‌تر گردد.

راه رسیدن به اهداف تعیین شده مستلزم تحول در علوم انسانی است

مسلم است زمانی می‌توانیم به اهداف تعیین شده یعنی سعادت جامعه، تقویت بنیه علمی و اعتقادی دانشجویان و گسترش فرهنگ اسلام ناب محمدی (صلی‌الله علیه و آله) دست یابیم که شناخت بهتری نسبت به مسائل دینی پیدا کنیم. اوامر الهی، نواهی الهی، احکام اولیه و ثانویه و نیز احکام حکومتی در عرصه‌های مختلف نظیر بیمه، بانکداری، مسایل دفاعی، اقتصادی، جامعه‌شناختی. زنان، سالخورده‌گان، دستورات و احکام و بایدها و نبایدهایی دارند که شناخت این بایدها و نبایدها دارای آثار عملی و نتایج عینی خواهد داشت. در این صورت با وجه دیگری از تحول در علوم انسانی با رویکردی دینی روبرو خواهیم بود.

حوزه حقوقی

شامل: حقوق عمومی و طرح تحول علوم انسانی: حقوق عمومی به مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر روابط شهروندان با دولت و سازمان‌های دولتی و سازمان‌های دولتی با یکدیگر اطلاق می‌شود. مبانی ایجاد قواعد در سایر رشته‌های علوم انسانی نظیر جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، مدیریت، سیاست و... وجود دارند. هرگونه تغییر و تحول در مبانی علوم انسانی در قواعد صوری که در بخش حقوق عمومی استناد می‌شود. تأثیرگذار خواهد بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی مبانی علوم انسانی روبه تحول بر مبنای آموزه‌های دینی داشته است اما این حرکت زمانی توسعه خواهد یافت که مبانی علوم انسانی مانند اقتصاد و سیاست بر اساس اقتصاد اسلامی و سیاست اسلامی طرح‌ریزی شوند. حقوق عمومی به دلیل آن که می‌خواهد زمامداران را در حرکت قانونی سوق دهد، مورد تأیید شارع مقدس و در سنت و سیره ائمه معصومین (علیهم‌السلام) از جمله کلمات گهربار مولای متقیان حضرت علی (علیه‌السلام) در وصایای خویش به مالک اشتر نخعی مبنی بر رعایت حقوق الناس مصرح است.

حقوق خصوصی و طرح تحول علوم انسانی

حقوق خصوصی به مجموعه‌ای از قواعد و مقرراتها اطلاق می‌شود که بر روابط زندگی خصوصی اشخاص حاکم است، این حقوق شامل ازدواج و طلاق، ارث، وصیت، اهلیت و... می‌شود. نهاد خانواده پایدارترین و محوری‌ترین نهاد اجتماعی در جامعه دینی محسوب می‌شود. نگرش معنوی به ازدواج، مذموم بودن امر طلاق، بایدها و نبایدهای شرعی در بحث ارث، لزوم تبعیت از وصیت مسلمان در چارچوب قواعد اسلامی و لزوم داشتن اهلیت اشخاص برای بهره‌مندی از حقوق و تکالیف قانونی، مبانی لزوم اشخاص در قبال

قواعد و مقررات حقوق خصوصی اند ازدواج، طلاق، وصیت، ارث و... در دسته اموال شخصیه جایگاه مهمی دارند. نگرش تکاملی انسان که هدف از زندگی اجتماعی او در دیدگاه اسلام است از این مقررات نیز به دست می‌آید. انسان در این شرایط پرورش می‌یابد و آماده ایفاء نقش در علوم انسانی می‌گردد.

حقوق جزا و جرم‌شناسی در طرح تحول علوم انسانی

جرم به فعل و ترک فعل آگاهانه‌ای اطلاق می‌شود که قانونگذار در قانون برایش مجازات تعیین کرده است. در حقوق ایران و اسلام، حدود، قصاص، دیات و از جمله تعزیرات و مجازات‌های باز دارنده انواع مجازات می‌باشند. هیچ جرمی نباید بدون مجازات بماند و هیچ فردی بدون دلیل نباید محاکمه و محکوم شود و اصل بر برائت است و گرفتن هرگونه اقراری از روی شکنجه مسموع نیست. دستورات اسلام در بخش مجازات‌ها حکایت از کرامت انسان و لزوم قانونگذاری و لزوم اجرای عدالت دارد. جامعه سالم جامعه‌ای است که مجازات‌ها متناسب با نوع جرم اجرا شود. در این صورت در چنین جامعه‌ای انسان رشد خواهد کرد و به علوم مختلف با موضوع انسان با دیده احترام نگرسته می‌شود پس نتیجه می‌گیریم که ضمانت سلامت جامعه را اجرای درست قوانین و مقررات است که این موضوع در حقوق جزا و جرم‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

حقوق بین‌الملل و طرح تحول علوم انسانی

حقوق بین‌الملل به مجموعه‌ای از قواعد و مقررات اطلاق می‌شود که به روابط میان دولت‌ها با یکدیگر و دولت‌ها با سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی با یکدیگر حاکم است. منابع حقوق بین‌الملل شامل معاهدات بین‌المللی عرف بین‌المللی، اصول کلی حقوقی، رویه قضایی بین‌المللی، دکترین و عدالت می‌شوند که هر یک به صورت مستقل در طرح تحول علوم انسانی قابل مطالعه‌اند

امروزه کشورهای اسلامی نیز مانند سایر اعضای جامعه بین‌المللی برای رفع حوائج مادی و معنوی خویش و نیز انجام رسالت تبلیغ دینی برای اسلام (که دینی جامع و دارای دستور برای اداره جهان براساس عدالت است) می‌بایست با سایر کشورها به صورتی که تسلط کفار بر آن‌ها پیش نیاید، ارتباط حسنه و متقابل دارند. این ارتباطات، تبادل فرهنگ‌ها و گسترش مطالعات در علوم انسانی را که دچار تحول در مبانی و موضوعاتشان می‌شود را در پی خواهند داشت.

حقوق جزای بین‌الملل و طرح تحول علوم انسانی

یکی از شاخه‌های مهم حقوق بین‌الملل، حقوق جزای بین‌الملل است. این شاخه از علم حقوق به نحوه محاکمه و مجازات جنایتکاران جنگی، مبارزه با کشتار دسته‌جمعی و نسل‌کشی و جنایت علیه بشریت و تجاوز می‌پردازد. لزوم محاکمه جنایتکاران از دستورات عقلی و شرعی است و امروزه محاکم کیفری بین‌المللی عام یا خاص (ad hoc) به دنبال تحقق این اصول پایه‌ای که مورد تأکید ملل و نحل و اقوام و قبایل مختلف در سراسر گیتی اند می‌باشند این موضوعات در شاخه‌های علوم انسانی تأثیرگذارند.

حقوق بشر و بشر دوستانه بین‌المللی و طرح تحول علوم انسانی

حقوق بشر^{۱۲} به رعایت حقوق انسان‌ها در زمان صلح و حقوق بشر دوستانه بین‌الملل به رعایت حقوق انسان‌ها در زمان جنگ اطلاق می‌شود. انسان محوری‌ترین موضوع مطالعه در علوم انسانی است. حمایت از حقوق او مورد تأکید عقل و شرع است این حقوق نمی‌تواند بهانه‌ای برای ایجاد محدودیت بر مسلمانان و غیر مسلمانان شود. اگر در جامعه‌ای حقوق انسان به صورت مستمر و آشکار نقض شود نمی‌توان از مطالعات دقیق و عمیق پیرامون انسان سخن گفت چرا که در شرایط اجبار و تهدید و زور و غلبه و جنگ زمینه معنوی و روانی مطالعات از جمله در علوم انسانی از بین خواهد رفت^{۱۳}

حقوق برابری، برادری، همبستگی و طرح تحول علوم انسانی

از جمله حقوق بشر، حقوق برادری یعنی برابری همگان در برابر قوانین است. برادری لازمه ایجاد حقوق برابر است و در انتها نتیجه این برابری و برادری، همبستگی اجتماعی خواهد بود. این نگرش انسان را از ماوراءطبیعت جدا می‌سازد و او را فقط در این سرا می‌بیند و می‌گوید از همه حقوق بهره‌مند است. حقوق انسان ذاتی اوست اما بهره‌مندی از همه حقوق وابسته به کرامت اکتسابی و پای‌بندی او به مقررات اسلامی است. پذیرش این نظر لازمه عبودیت و بندگی انسان و پذیرش قاعده کمال طلبی نوع انسانی است. پس نگرش مطلق به همبستگی، برابری و برادری پذیرفته نیست. برخی از مقرراتی که امروزه در زمینه حقوق بشر وضع شده حکایت از همین نگرش دارد که باید اصلاح شوند مانند قواعد مصرح در کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان که بسیاری از مواد آن با نصوص شرعی در تضاد کامل است.

حقوق اداری و طرح تحول علوم انسانی

حقوق اداری به دنبال تنظیم روابط حقوقی شهروندان با ادارات دولتی از جمله مستخدمین دولت با ادارات و آیین‌نامه‌های دولتی است. موضوعاتی چون مناقصه و مزایده در این شاخه از علم حقوق مورد مطالعه قرار می‌گیرند. معنای برخی از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها اتخاذ شده از فرهنگ غربی بوده است که پس از انقلاب نیازمند بررسی مجدداند. شورای محترم نگهبان بعد از انقلاب اقدام به اعلام بطلان آیین‌نامه‌های دولتی خلاف شرع نمود و سایر آیین‌نامه‌های منطبق با ضوابط شرعی را معتبر دانست. اگر مستخدمین دولت در نحوه ارتباط با اربابان رجوع رعایت عدالت را بکنند و به دستورات امامان معصوم (علیهم‌السلام) از جمله حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) عمل کرده‌اند و هر چقدر آیین‌نامه‌های دولتی به نحو شایسته و در مسیر عدالت تصویب و اجرا شوند. زمینه تحقق علوم انسانی منطبق با دستورات الهی را نیز هموارتر خواهند ساخت. به عبارت دیگر لازمه تحقق تحول در علوم انسانی، تحول در مبانی علم حقوق اداری هم هست.

^{۱۲}. Rijlto.

^۱. آنچه امروز تحت عنوان نهضت جهانی حقوق بشر خوانده می‌شود تا جایی که؛ اصول و قواعد مسلم اسلامی در تعارض نباشند قابل مطالعه و پذیرشند.

حقوق کودک در طرح تحول علوم انسانی

کودک ثمره زندگی مشترک و نهال کاشته شده برای تضمین فرداهاست. در فرهنگ‌ها، ملل و نحل مختلف به کودک احترام قائل‌اند. نقش پدر و مادر و به ویژه مادر در تربیت کودک نقشی بسیار دارای حائز اهمیت است. در دستورات قرآن کریم و سنت و سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و ائمه هدی (علیهم السلام) به این موضوع تأکید و سفارش زیادی شده است. امروزه کنوانسیون حمایت از حقوق کودک و منع او از کارهای طاقت‌فرسا از توسعه یافته‌ترین معاهدات بین‌المللی شمرده می‌شود.

توجه به مبانی اعتقادی قبل از انعقاد نطفه و تولد کودک و نیز رعایت حقوق معنوی پس از ازدواج و حتی پس از جدایی مورد تأکید اسلام است. نگرش حمایت از حقوق کودک دارای آثار و نتایج مختلفی در سایر علوم انسانی مثل حقوق مدنی، آیین دادرسی مدنی و... خواهد گذارد.

حقوق زنان در طرح تحول علوم انسانی

دو نگرش متفاوت در مورد زن وجود دارد، در اسلام به زن به عنوان کالا نگریسته نمی‌شود. اما در تفکر الحادی و نگرش مادی، گاهی از زن به عنوان ابزاری برای پیشرفت اقتصاد و تبلیغ کالا استفاده می‌شود. اگر حقوق زنان به صورت کامل و منطبق با دستورات اسلامی شناسایی و تضمین شود، در آن صورت آرامشی به جامعه حاکم خواهد شد که فرزندان صالح، و مجاهدانی فی سبیل الله تربیت خواهند شد. نگرش صحیح به زنان باعث می‌شود تا از هرگونه داوری همراه با افراط یا تفریط و یا قضاوت ناعادلانه در موضوعات مرتبط با علوم انسانی پرهیز شود.

حقوق محیط زیست در طرح تحول علوم انسانی

امروزه فعالیت‌های اقتصادی گسترده به ویژه در دریاها سبب به خطر افتادن جدی محیط زیست شده است. کشورها با همکاری در سطح بین‌المللی به دنبال تضمین حمایت از حقوق محیط زیست‌اند. دین اسلام در مورد محیط زیست و رعایت حریم آن تأکیدات زیادی دارد. تحول در علوم انسانی مستلزم توجه عمیق به شناسایی قواعد و مقرراتی جامع در زمینه حقوق محیط زیست است تا جنگل و دریا، زمین و بیابان از خطرات حفظ شوند. نگرشی دینی به محیط زیست بر فرهنگ جامعه و تکامل تمدن بشری ایفاء نقش می‌نماید.

حقوق مالی در طرح تحول علوم انسانی

مجموعه قواعد و مقرراتی که تنظیم‌کننده روابط مالی، بانکداری، استفاده از منابع عمومی و اعتبارات دولتی حکومت می‌کند حقوق مالی نامیده می‌شود. ورود دستورات اسلام در زمینه مسایل بانکی و مالی، رشد اقتصادی؛ توسعه تجارت، رفع فقر و نابرابری را به دنبال خواهد داشت و پیروی از مقررات مالی غیر شرعی نظیر ربا، اقتصاد را نابود می‌سازد. پس انطباق قوانین مالی و مالیاتی با مبانی شرعی سبب شکوفایی اقتصادی، پیشرفت و توسعه جامعه شده و تورم، فقر، فساد و تبعیض را محدود و از بین خواهد برد.

حقوق ثبت در طرح تحول علوم انسانی

تحول در علوم انسانی شامل رشته‌های مختلف حقوق از جمله حقوق ثبت هم خواهد شد. امروزه در حقوق ثبتی از فلسفه قراردادی محض بهره گرفته می‌شود. یعنی به عنوان مثال در صورتی که از طریق نامشروع فردی

مالی را تحصیل کند و برای خود سند مالکیت تهیه کند طبق مقررات ثبتی و ادله اثبات دعوی، اولین دلیل سند رسمی برای اثبات حقانیت اوست و اصولاً به دعاوی و ادعاهای خلاف مفاد و محتوی اسناد ترتیب اثر داده نمی‌شود و اثبات تحصیل مال به صورت نامشروع بسیار دشوار است. اصولاً این قرارداد اجتماعی به خاطر ضرورتی اجتناب‌ناپذیر که همانا رعایت صلح و آرامش در جامعه است پذیرفته شده است. اما باید محدود به مقررات اسلامی باشد. پس سند قرینه است نه دلیل شرعی.

حقوق تجارت در طرح تحول در علوم انسانی

مجموعه قواعد و مقررات تنظیم‌کننده روابط تجاری، شرکت‌های تجاری و... را حقوق تجارت می‌نامند. از کشور اسلامی توقع می‌رود که کلیه قوانین و مقرراتش با مبانی دینی انطباق صددرصد داشته باشد. از سوی دیگر تجربه کشورهای غربی در زمینه تجاری باعث شده که برخی از کشورها از جمله ایران در قبل از انقلاب از آن تجربه‌ها استفاده کنند و قانون فعلی تجارت را به تصویب برسانند. روح حاکم بر این قانون متناسب با الگوهای فقهی نیست بلکه روش سرمایه محور را دنبال می‌کند. لازم است کار گروه‌های تخصصی در زمینه حقوق تجارت، اقتصاد اسلامی تشکیل شوند و نسبت به بومی‌سازی حقوق تجارت اقدام نمایند. موضوعاتی مانند نفی ربا و پورسانت، بررسی فقهی دلالتی، نحوه ضمانت شرکاء در شرکت‌های تضامنی و غیر تضامنی از جمله موضوعاتی هستند که نیازمند بررسی فقهی و حقوقی و تصویب قانون مناسب می‌باشند.

حقوق جنگ در طرح تحول در علوم انسانی

«حقوق در جنگ» به رعایت ضوابط و دستورالعمل‌های مربوط به زمان وقوع جنگ، از قبیل رعایت حقوق اسیران، بیماران، زنان، کودکان و مراکز خاص مانند بیمارستان‌ها، و مراکز نگهداری حیوانات، اطلاق می‌شود. و «حقوق بر جنگ» به بررسی مشروعیت و عدم مشروعیت «اصل جنگ» می‌پردازد. از نظر فقه اسلامی، اکثریت فقهاء، جهاد ابتدایی را منوط به حضور امام معصوم (علیه‌السلام) می‌دانند. اما به نظر می‌رسد در زمانی که دشمن قسم خورده اسلام تا دندان مسلح است می‌توان از اطلاعات و عموماً ادله فقهی نظیر آیات قتال مثل: واعدوا لهم ما أستطعتم من قوه و نیز و قاتلوهم حتی لا تكون فتنه و نیز محمد رسول الله و الذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم. استناد نمود که کاربرد سلاح در زمانی که جان و مال و ناموس مسلمانان در عراق، فلسطین، افغانستان و... به صورت جدی در خطر افتاده است مشروعیت داشته و با این نگاه حقوق جنگ و مخاصمات مسلحانه و حقوق بشردوستانه بین‌المللی باید با آموزه‌های دینی و قواعد فقه اسلامی تطبیق داده شده و توسعه یابند. قطعاً این مطالعه میان رشته‌ای (فقهی و حقوقی در زمینه مخاصمات مسلحانه) گامی مهم در جهت تحقق عملی صلح و امنیت بین‌المللی خواهد بود.

حقوق کامپیوتر در طرح تحول علوم انسانی

استفاده از ابزارهای نوین در توسعه علم، حقوق و فناوری نقش مستقیمی را ایفاء خواهد کرد این موضوع از مسایل مستحدثه فقه است. مسائلی مانند: سرقت‌های کامپیوتری، حقوق معنوی کاربران، سرقت‌های ادبی، حق امتیاز و اشتراک پایگاه‌های اطلاعاتی و... زمینه‌های جدیدی هستند که در حقوق کامپیوتر، فقه و IT تأثیرات متقابل دارند.

حقوق مالکیت معنوی در طرح تحول علوم انسانی

امروزه سرقت‌های معنوی، ادبی، علمی، حقوقی، و نیز مشکلات پیش آمده در مورد اختراعات و اکتشافات، رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها و کتاب‌های تألیف شده متأسفانه یکی از معضلات جامعه محسوب می‌شود. لازم است قانونگذار ابتداء با مطالعه جامع فقهی و حقوقی موضوع و سپس شناسایی و تضمین حقوق یاد شده هم موانعی در راه سوءاستفاده‌کنندگان قرار دهد و هم بستر مطالعات علوم انسانی را هموارتر سازد.

حقوق سازمان‌های بین‌المللی در طرح تحول علوم انسانی

خلاً قوه مقننه در جهان سبب شده تا سازمان‌های بین‌المللی در صحنه روابط بین‌المللی شکل بگیرد. منطق حاکم بر این سازمان‌ها^{۱۴} یا همکاری مبتنی بر حاکمیت اراده و استقلال و برابری کشورهای عضو جامعه بین‌المللی است. همکاری در عرصه‌های آموزشی با سازمان‌های بین‌المللی دولتی و نیز غیر دولتی^{۱۵} سبب خواهد شد تا تبادل اطلاعات زمینه توسعه تدریجی^{۱۶} علوم انسانی را فراهم سازد.

حقوق معاهدات بین‌المللی در طرح تحول علوم انسانی

حقوق معاهدات بین‌المللی^{۱۷} مبتنی بر آموزه‌هایی است که کنوانسیون حقوق معاهدات ۱۹۶۹ وین بیان شده‌اند به زعم نویسنده بسیاری از داده‌های آن کنوانسیون از قبیل حرمت ارتشاء ظرفیت‌های خوبی برای بررسی‌اند، لازم است عناصر اصلی مواد کنوانسیون یاد شده مورد بررسی فقهی و حقوقی از سوی جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد. این مطالعه اثرات متقابلی خواهد داشت.

نظام‌ها و سیستم‌های حقوقی در طرح تحول علوم انسانی

مجموعه‌ای از نظام‌ها و سیستم‌های حقوقی در جهان معاصر وجود دارند عناصر پایدار و عناصر ناپایدار موضوع مطالعه در تشکیل نظام‌ها و سیستم‌های حقوقی‌اند. نظام‌ها به بیش از یک کشور وابسته‌اند اما هر کشوری دارای سیستم حقوقی مستقل و مختص به خود می‌باشد. نظام حقوقی اسلام دارای عناصر پایدار زیادی است. تبیین هر یک از این عناصر در تنقیح موضوعات حقوق اساسی، مدنی، بازرگانی، اقتصادی، دریایی، هوایی، دفاعی، امنیتی و... ایفای نقش می‌نماید^{۱۸}.

^{۱۴}. Co Operation.

^{۱۵}. NGO.

^{۱۶}. Prograsiv Development.

^{۱۷}. Low of International Treaty.

^۱. ر.ک: درسنامه حقوق تطبیقی، نگارنده.

حقوق تطبیقی در طرح تحول علوم انسانی

حقوق تطبیقی مطالعه نظام‌ها و سیستم‌های حقوقی است. حقوق تطبیقی کار، حقوق تطبیقی کودک، حقوق تطبیقی اداره، حقوق تطبیقی مالی، حقوق تطبیقی خانواده، حقوق تطبیقی جزای بین‌الملل و... از جمله شاخه‌های حقوق تطبیقی هستند که هر یک در تحول علوم انسانی جایگاه علمی مهمی دارند که لازم است هر یک به تفصیل مورد بررسی موضوعی و محتوای قرار گیرند.^{۱۹}

مطالعات میان رشته‌ای و جایگاه آن در طرح تحول علوم انسانی

این موضوع از نظر متدلوژی و روش‌شناسی حائز اهمیت است با حفظ اصول اسلامی، تقسیمات سنتی و قدیمی در علوم انسانی باید دستخوش تحول گردند. این امر لازمه‌اش توجه به شاخه‌های جدیدی است که گاهی میان دو یا چند رشته در حال تکامل است نظیر: حقوق بشر اسلامی (حقوق - فقه) و حقوق تجاری بین‌المللی (حقوق - اقتصاد) و جرم‌شناسی تطبیقی (حقوق جزا - جامعه‌شناسی) و...

حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی در طرح تحول علوم انسانی

کنوانسیون‌های حقوق بشر ۱۹۶۶ با دو موضوع مدنی سیاسی و اقتصادی، اجتماعی؛ فرهنگی از سوی بسیاری از کشورها مورد تصویب قرار گرفته‌اند. محتوی این کنوانسیون‌ها باید با نگاهی نقادانه مورد بررسی قرار گیرند نقش دولت در اقدامات یا سکوت در قبال آنها، تأثیرات فرهنگی و اجتماعی این حقوق در جامعه، تعهدات دولت در برابر شهروندان رعایت نظم، اخلاق حسنه و اوامر شرعی از جمله مقولات مورد نیاز در این بررسی‌اند.

حقوق اساسی در طرح تحول علوم انسانی

تنظیم رابطه شهروندان با دولت، معانی مختلف دولت. ارتباط واژه‌های دولت، امت، ملت، حکومت، حاکمیت، قوای سه‌گانه، نهادهای حاکمیتی، موضوع مطالعه حقوق اساسی‌اند. تبیین و تعریف دقیق حقوق اساسی هر کشور، میزان حق و تکلیف شهروندان و دولت را معین می‌کند در این صورت حقوق معنوی اشخاص برای توسعه علم محفوظ است.

فقه سیاسی در طرح تحول علوم انسانی

فقه سیاسی به بررسی فقهی مجموعه‌ای از موضوعات سیاسی می‌پردازد. روح حاکم بر قواعد و استنباطات اجتهادی فقه شیعی اداره جامعه اسلامی براساس موازین اسلامی است. این امر زمینه را برای تحقیق، پژوهش در بسترهای علوم انسانی مرتبط با حکومت و حاکمیت طبق آموزه‌های دینی را فراهم می‌سازد.

نقش مردم در تعیین سرنوشت خویش در طرح تحول علوم انسانی

این موضوع یکی از موضوعات میان رشته‌ای حقوق اساسی - حقوق بین‌الملل - حقوق بشر و فقه سیاسی است و در مطالعات پیرامون تحولات منطقه‌ای نیز مفید است.

^۲. همان.

نقش رهبری در طرح تحول علوم انسانی

رهبری براساس آموزه‌های دینی زعامت عامه و ریاست عامه است خلافتاً عن النبی (صلی الله علیه و آله) طبق روایات من کان من الفقهاء صائناً لنفسه، حافظاً لدينه، مخالفاً لهواه، مطيعاً لامر مولاه، فللعوام ان يقلدوهی. - و اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منكم.

فلسفه نبوت و امامت استمرار احکام و جریان امور طبق ضوابط شرعی و الهی در همه زمان‌ها است. پس در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عجج) ولی فقه جامع الشرائط به عنوان نماینده عام ایشان عهده‌دار ولایت و رهبری امت اسلامی است.

بیش سیاسی و تدبیر و مدیریت از جمله شرایط لازم رهبری مذکور در اصل یکصدونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. مدیریت علمی و مهندسی فرهنگی از شاخه‌های مهم مدیریت جامعه است. تدبیر رهبری در تأکید بر برگذاری کرسی‌های آزاد اندیشی و جلسات هم‌اندیشی و نوآوری علمی، اتخاذ روش مناسبی در جهت مصونیت جامعه علمی و دانشگاهی کشور از تحجر و فرومایگی و عقب‌ماندگی است. برای آن که دشمنان انقلاب نظام اسلامی را متهم به یک جانبه‌نگری و انسداد فکری نکنند رهبری معظم انقلاب چند سالی است که نسبت به نقد علمی در محیط‌های آموزشی تأکید بسیاری می‌دارند. تغییر سرفصل‌های علوم انسانی و تبیین و گسترش واحدهای علوم اسلامی در دانشگاه‌ها یکی از روش‌های تحقق دانشگاه اسلامی است.

نفوذ معنوی رهبری و تسلط ایشان بر افکار عمومی و تبعیت همه اقشار جامعه از جمله جامعه دانشگاهی از فرامین وی بستر مناسبی است که مدیریت علمی و مهندسی فرهنگی با تأکیدات ایشان هدایت می‌شود. مضافاً این که جایگاه رهبری از نقطه نظر علوم مختلف سیاسی، حقوقی، بین‌المللی، قضایی، اداری، روان‌شناختی و جامعه‌شناسی، زمینه مناسبی برای تحلیل و کاوش‌های علمی است. وجه امتیاز جمهوری اسلامی ایران از سایر کشورهای اسلامی خواهان آزادی از جمله عراق، افغانستان، فلسطین، سوریه، لبنان، و تحولات منطقه‌ای در لیبی، مصر و جنبش وال استریت در آمریکا و تبعیت اروپائیان از جنبش ضد سرمایه‌داری در فلسفه وجودی رهبری و وحدت میان اقشار مختلف مردم خلاصه می‌شود.

نقش نهادهای مردم نهاد (NGO) در طرح تحول علوم انسانی

یکی از موضوعات حقوق تجارت شرکت‌ها و یکی از عوامل مهم روابط بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی است. توسعه روابط بین‌المللی زمینه پیدایش سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی شده است. این سازمان‌ها در زمینه‌های بهداشتی، اقتصادی، گمرکی، حقوقی و... فعال‌اند. تحلیل و بررسی روابط بین‌المللی امروزه بدون شناخت این سازمان‌ها امکان‌پذیر نیست. مطالعه روابط بین‌المللی از جمله سازمان‌های بین‌المللی در علوم انسانی منشأ آثار علمی و عملی است.

نقش سازمان‌ها، نهادها، ارگان‌های دولتی و انقلابی در طرح تحول علوم انسانی

ارگان‌های انقلابی بیش از سایر سازمان‌های دولتی دغدغه استمرار انقلاب را دارند. انقلاب جوهری است که در زمان‌های مختلف در جریان است و ممکن است با موانعی داخلی یا تهدیدات خارجی روبرو شود. آنچه در سال‌های اخیر در وقایع پس از انتخابات رخ داد نمونه عینی این تهدیدات و موانع است. یکی از روش‌های علمی مناسب جهت مقابله با تهدیدات و تبدیل تهدیدات به فرصت‌ها پرداختن به سؤالات و شبهات پیرامون حوزه‌های معرفتی و دینی است که در علوم انسانی تحلیل و بررسی می‌شود و رشد و نمو می‌نماید.

نقش خانواده در طرح تحول علوم انسانی

خانواده مهم‌ترین رکن اجتماعی است. خانواده کانون تربیت، آموزش، معنویت، پرورش، هدایت و ایمان است. این مقوله‌ها بسترهای مطالعات انسانی و اجتماعی‌اند. هر چقدر قوانین و مقررات پایه‌های خانوادگی را بیشتر تحکیم بخشند. زمینه تحقق الگوهای ارزشی را فراهم‌تر ساخته‌اند.

نقش تعلیم و تربیت اسلامی در طرح تحول علوم انسانی

مبانی تعلیم و تربیت غربی ریشه در فرهنگ اومانیستی دارند. اما آموزه‌های اسلامی از مبانی فلسفی، کمال‌طلبی و خدامحوری و پاسخ مناسب به فطرت بشری سخن می‌گویند. تعلیم و تربیت یکی از مهم‌ترین شاخه‌های علوم انسانی است. در صورتی که تنوری‌های دینی و مبانی معرفتی الهی جایگزین تنوری‌های مادی پوزیتیویستی (عقل‌گرای محض) شود، تحول‌شگرفی در علوم انسانی رخ داده است.

نقش روش‌شناسی (متدلوژی) علوم انسانی در طرح تحول علوم انسانی

معمولاً در مطالعات طبیعی (تجربی) از روش مشاهده عینی^{۲۰} استفاده می‌شود و معمولاً در مطالعات فلسفی (متافیزیکی و ماوراءالطبیعی) از روش استدلال عقلی، تحلیل و استنباط و ذهنی^{۲۱} بهره گرفته می‌شود. فلسفه نظری متکفل بایدها و نبایدهای ارزشی و فلسفه عملی به دنبال تبیین هست‌ها و نیست‌ها است. هر چند حقوق از شاخه‌های علوم انسانی است اما فلسفه حقوق در رشته‌های فلسفه مضاف با روش تحلیل و استنباط عقلی مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

از سوی دیگر به دلیل آن‌که حقوق متکفل تنظیم روابط بین شهروندان و دولت و سازمان‌ها و نهادهای مردمی و حل و فصل اختلافات و دعاوی است باید وقایع عینی خارجی (وقایع حقوقی) را دقیقاً شناسایی کند و برای حل معضلی حقوقی، قاعده حقوقی مناسب را استخراج و تصدیق نماید.

در تفسیر از قواعد حقوقی روش‌های تفسیر لفظی و تفسیر تحلیل علمی و انواع تفسیر مضیق در دعاوی کیفری و تفسیر موسع در دعاوی حقوقی استفاده می‌شود.

شاخه‌های مختلف علوم انسانی بی‌بهره از مطالعات فلسفی نیستند اما با اذعان به اهمیت داشتن این موضوع، ما بی‌نیاز از مطالعات عینی برای پرداختن به نیازمندی‌های جامعه که لازمه مطالعات اجتماعی و انسانی‌اند،

^{۲۰}. Objective.

^{۲۱}. Subjective

نیستیم. از این روی به دست آوردن «زبان مشترک» میان روش مطالعاتی اندیشمندان فلسفی از یک سو و «شناخت حقایق و ضروریات عینی در جامعه انسانی» از سوی دیگر همان روش‌شناسی مناسب یا متدولوژی واقعی و منطقی برای تحلیل و استنباطات علمی در شاخه‌های مختلف علوم انسانی است که نیازمند درک صحیح و برنامه‌ریزی آموزشی گسترده برای روش‌شناسی به ویژه در مطالعات تطبیقی و مطالعات میان‌رشته‌ای است.

نقش نهادهای تصمیم‌ساز فرهنگی (نظیر شورای عالی انقلاب فرهنگی) در طرح تحول علوم انسانی

نهادهای تصمیم‌ساز موتور فکری حرکت علمی کشوراند. هر چقدر توانایی علمی اعضاء این نهادها کارشناسی‌تر باشد، تصمیم گرفته شده صائب‌تر بوده و جامعه هدف را به سر منزل مقصود نزدیک‌تر می‌نماید. سازمان‌ها و نهادهای روابط اجتماعی معمولاً باید دارای سه رکن زیر باشند:

۱. *رکن اداری*: که در واقع دبیرخانه نهاد مربوطه را تشکیل می‌دهد. بررسی ساختار نهاد تصمیم‌ساز و نیز رابطه مستخدمین با ارکان مربوطه و بررسی آیین‌نامه‌ها که معمولاً زیر نظر رئیس دبیرخانه یا مدیر کل دبیرخانه انجام وظیفه می‌نماید. بایگانی ثابت، بانک اطلاعاتی جامع و طبقه‌بندی داده‌ها از جمله فعالیت‌های مهم لازم در این بخش است.

۲. *رکن اجرایی*: که بازوی اجرایی سازمان^{۲۲} محسوب می‌شود. کلیه اقدامات اجرایی لازم را به منظور تحقق مصوبات سازمان انجام می‌دهد.

بررسی موضوعات اجرایی، باز خورد (بازبینی و عکس‌العمل) جامعه در قبال موضوعات اجرا شده، جهت‌گیری مناسب اجرا با هدف‌گذاری (سیاست‌گذاری) از عوامل مؤثر موفقیت رکن اجرایی است.

۳. *رکن مشورتی*: معمولاً در سازمان‌ها، مجمع عمومی که متشکل از کلیه اعضای متعهد به اساسنامه و سازمان است رکن مشورتی محسوب می‌شود. اعضا در ارائه دیدگاه‌ها و رأی‌گیری شرکت فعال دارند. تشکیل مجمع عمومی با حضور اساتید و متخصصین گرایش‌های مختلف علوم انسانی و بررسی موضوعات گروه‌های کاری و کمیته‌های فرعی بسیار ضروری است.

از این رو پیشنهاد می‌گردد به جای بررسی موضوعات در پژوهشگاه‌ها با صلاحیت عمومی برای هر گرایش پژوهشکده‌ای زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی تأسیس و برای هر درس با توجه به اولویت‌بندی موضوعات، کمیته‌های علمی تخصصی به صورت شبانه‌روزی، مسایل مرتبط را رصد کنند و از سراسر کشور بهترین الگوها را استخراج نمایند.

نقش حوزه‌های علمیه و مراجع معظم تقلید در طرح تحول علوم انسانی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل چهارم ابتناء کلیه قوانین و مقررات بر مبانی دینی و شرعی را تصریح نموده و این اصل را به اطلاق و عموم سایر اصول مقدم دانسته است.

تحلیل و بررسی: موضوع انطباق کلیه قوانین و مقررات با قانون اساسی و شرع توسط شورای محترم نگهبان صورت می‌گیرد که امری بسیار مطلوب و ضروری است.

^{۲۲}. Organization.

آنچه در این تحلیل و بررسی مورد توجه است این که تحول در علوم انسانی با توجه به شرایط بومی کشور جمهوری اسلامی ایران نیازمند درک صحیح از مبانی معرفتی، فقهی و دینی علوم انسانی است. آن دسته از علوم انسانی که سابقاً در مطالعات مستشرقین و یا غربی در چارچوب فرهنگ؛ متون، اسناد علمی، محاورات و دیالوگ‌های تخصصی وارد شده است باید متناسب با مبانی معرفتی و دینی و فقهی روزآمد شوند تا بتوانند نیازهای واقعی و ضروری جامعه اسلامی را جوابگو باشند.

در این وادی لازم است از نظریات کارشناسی فقهای عظیم‌الشان و حوزه‌های علمیه به عنوان بنیان‌ها و استوانه‌های تفکر دینی و فقهی به صورت کامل استفاده گردد.

امروزه مراکزی چون مؤسسه علمی پژوهشی امام خمینی (ره) کانون‌های علمی حوزه علمیه، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، مؤسسه تخصصی امام صادق (علیه‌السلام)، دانشکده صدا و سیما، دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، جامعه‌المصطفی‌العالمیه، رشته‌های تخصصی تفسیر، فقه، کلام، جامعه‌شناسی و... را با رویکردی دینی و حل شبهات روز دنبال می‌کنند.

بانکداری (حقوق بانکی) در تحول علوم انسانی

حقوق بانکی که متکفل نظم و نسق دادن به امور بانکی و انطباق فعالیت‌های بانکی با آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مصوب کشوری است، نیازمند تحولی مضاعف است.

آنچه این روزها در پرونده شرکت‌های موسوم به «آریا» اتفاق افتاد لزوم و ضرورت بازبینی قوانین، مقررات، دستورالعمل‌های نظارتی را ایجاب می‌کند.

برخی از معضلاتی که در قلمرو امور بانکی می‌توان از آن‌ها یاد کرد عبارتند از: پولشویی، ربا، کلاهبرداری، ارتشاء، اختلاس و...

امروزه پولشویی یکی از معضلات عمده فعالیت‌های اقتصادی در سطح جهان است. استفاده از طرق نامشروع و غیر قانونی برای تحصیل اموال و صرف آن درآمدها به صورت روش‌های قانونی، پولشویی است. مطالعات تطبیقی در جرایم سازمان یافته حکایت از فعالیت چشم‌گیر شرکت‌های غیرقانونی در زمینه پولشویی در سطح جهان دارد. تسلط بر افکار عمومی، تغییر نگرش فرهنگی، بالا بردن آستانه ریسک فعالیت‌های اقتصادی، تورم، گرانی، اقتصاد کاذب فعالیت‌های صوری، عقب‌افتادگی و توسعه نیافتگی از جمله عوارض پولشویی ذکر شده‌اند^{۲۳} (برای توضیح بیشتر ر.ک. حقوق جزای بین‌الملل / نگارنده).

پیشنهادهای

ورود ابواب مختلف فقهی نظیر مضاربه، جعاله، شرکت، رهن و... به صورت واقعی در سیستم بانکی، زمینه سوءاستفاده از امکانات بانکی را برطرف خواهد ساخت. ابتدا شناسایی قواعد فقهی در سیستم بانکی و سپس پیش‌بینی ضمانت اجرای کافی برای این قواعد از اصول اجتناب‌ناپذیر تحقق تحول در امور بانکی مبتنی بر محوریت قواعد دینی است. در صورت تحقق یا متن این هدف، بخش عمده‌ای از علوم انسانی دچار تحول

^۱ برای توضیح بیشتر ر.ک. حقوق جزای بین‌الملل علیرضاابراهیمی قم ۱۳۹۰ ال احمد

خواهد شد و گرایش‌های بانکداری، حقوق بانکی، اقتصاد، حقوق اداری، امور مالی و مالیاتی، ثبت (حقوق ثبتی) و... را با تحولی علمی روبرو خواهد ساخت.

نقش مطبوعات، تلویزیون و رسانه‌های جمعی در طرح تحول علوم انسانی

مطبوعات بستر مناسب تبادل اندیشه‌ها و اطلاعات است و امروزه تلویزیون به عضویت خانواده‌ها در آمده است. رسانه‌های جمعی؛ تریبون‌های عمومی هستند که می‌توانند افکار عمومی را به سمت سیاست‌ها و اهداف علمی و آموزشی سوق دهند.

برگذاری نشست‌های علمی تخصصی، گردهمایی عمومی، به صورتی گزارشی و توصیفی در این رسانه‌ها مفید است اما مهم‌تر از بررسی کارشناسی محتوایی، موضوعاتی نظیر بررسی متدولوژی (روش‌شناسی)، تعیین اولویت‌ها، موضوع‌شناسی، مطالعات تطبیقی این موضوعات در حقوق ایران با سایر کشورها در طرح تحول علوم انسانی از طریق تلویزیون مفیدتر است. زیرا در بالا بردن سطح انگیزه متخصصین هر رشته مؤثرتر و انتظارات افکار عمومی را شفاف‌تر می‌سازد.

نقش احزاب در طرح تحول علوم انسانی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران فعالیت احزاب را در چارچوب مبانی شرعی تجویز کرده است، آسیب‌شناسی موضوعی نقش احزاب در طرح تحول به این جمع‌بندی می‌رسد که گاهی احزاب به جای در نظر گرفتن مصالح کلی جامعه و تعیین اولویت‌های ضروری و واقعی جامعه به سمت یک جانبه‌گرایی حرکت کرده و اهداف تشکیلاتی را اهداف کلان کشور و ضرورت‌های ملی مقدم می‌دانند. در این صورت بخش زیادی از بودجه و سرمایه معنوی و فکری جامعه صرف راه‌های فرعی و اصطکاک‌های غیر ضروری می‌شود. تعریف دقیق مفاهیمی چون دموکراسی، اصلاحات، اصول‌گرایی، و تعیین حدود آزادی و تبیین راه‌های ضمانت عدم تحقق اختناق و تحجرگرایی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی صورت می‌گیرد و باعث تحول در شاخه‌های حقوق اساسی، علوم سیاسی، روابط بین‌المللی و جامعه‌شناسی دینی می‌گردد.

جایگاه ضمانت اجرای قواعد حقوقی در طرح تحول علوم انسانی

یکی از ویژگی‌های هر قاعده حقوقی ضمانت اجرای آن است. هر چند برخی از متخصصین داشتن ضمانت اجرای را خارج از تکوین قاعده حقوقی می‌دانند که نظری درست است اما در نگاهی عمومی به موضوع در صورتی که قاعده حقوقی از ضمانت اجرای مادی برخوردار نباشد نمی‌توان بر آن قاعده حقوقی ثمرات اجتماعی بار کرد.

ضابطین دادگستری به دنبال کشف جرم، تعقیب متهم و تشکیل پرونده‌اند تا قاضی صلاحیت‌دار وفق مقررات قانونی با پدیده جرم برخورد مناسب کند و متهم را پس از بازپروسی و مجازات به دامان خانواده و جامعه برگرداند.

مبانی جامعه‌شناسی جرم‌شناسی حکایت از توجه به تناسب جرم با مجازات تعیین شده دارند اما اصول مصرح و محکم در قرآن کریم مبنی بر حدود، قصاص و دیات غیر قابل اغماض و چشم‌پوشی‌اند.

دستگاه‌های دولتی مرتبط با پدیده جرم اعم از سازمان زندان‌ها، دادسراهای عمومی، دادسراهای نظامی، دادگاه ویژه روحانیت، دادگاه عمومی و انقلاب، شعبات دیوان عالی کشور. همگی با صدور قرار و حکم در توسعه حقوق کشور عزیزمان ایفای نقش می‌نمایند. اما در صورتی که قرار توقیف خواسته یا قرار بازداشت متهم یا حکم مجازات بدون دلیل به حالت تعلیق در آیند در آن صورت اثر اجتماعی مجازات از بین خواهد رفت و از نظر فرهنگی افکار عمومی قباح و زشتی عمل ارتکاب یافته را به تدریج از بین خواهد برد. خصوصاً اگر تصور پیدا کند که مجازات زندان قابل خرید با وجه نقد است و یا استفاده کردن از فرصت‌های اداری و سرمایه‌ای زمینه به حالت تعلیق در آوردن مجازات را ولو به صورت موقت، فراهم سازد. اثرات سوء فرهنگی این موضوع برای نسل جوان که دارای فطرتی پاک و خداجو و طالب اجرای عدالت است بسیار زیاد خواهد بود.

پس اجرای انواع قرارها، احکام و قواعد حقوقی مصرح در متون قانونی پس از ثبوت و تحقق اصل جرم هم مطابق اصول عام حاکم بر حقوق جزای عمومی است و هم زمینه سوءاستفاده را برطرف خواهد ساخت این موضوع از ابعاد مختلف روان‌شناسی، حقوقی، قضایی، اداری، اقتصادی قابل بررسی و پژوهش است.

بررسی سازمان قضایی جمهوری اسلامی ایران در طرح تحول علوم انسانی

نظام حقوقی مجموعه‌ای از عناصر پایدار و اصیل مرتبط با یکدیگر است که در بیش از یک کشور وجود دارد اما سیستم حقوقی، مجموعه‌ای از عناصر ناپایدار و غیر اصیلی است که مربوط به یک کشور معین می‌باشند.

سیستم حقوقی جمهوری اسلامی ایران در مواردی دستخوش تغییر و تحول بوده است گاهی دادسرا از قوه قضائیه و محاکم دادگستری برچیده شد و گاهی دادسرا دوباره به سیستم حقوقی بازگشت نمود. استفاده از تجربه حذف دادسراها و بازگشت دادسراها در مسایل دیگر مربوط به سازمان قضایی تجربه گرانبهایی است که امروز در دستگاه قضایی وجود دارد.

نگرش حقوقدانان در مورد دادسراها قطعاً در تصمیم‌گیری راجع به بازگشت مجدد دادسراها تأثیر مهمی داشته است.

از دکتین حقوقدانان، و تجربیات گرانسنگ قضات دیوان عالی کشور در ایجاد وحدت رویه قضایی نیز استفاده می‌شود. اما آنچه در این بررسی مورد تأکید نگارنده است این که این موضوع باید تعمیم یابد و از تجربه حقوقدانان و قضات برجسته و وکلای زبردست در پیشبرد اهداف عالی دستگاه قضایی استفاده بیشتر شود.

در صورتی که در مورد مسائلی نظیر نحوه برخورد با پولشویی، نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اقتصادی، نحوه ابلاغ اوراق قضایی، نحوه جمع‌آوری بانک اطلاعات جامع کشوری و تأثیر آن در پیشگیری از جرایم سازمان یافته و... از تجربیات به نحو شایسته استفاده شود در آن صورت گرایش‌هایی مانند پلیس علمی، پزشکی قانونی، تشخیص هویت، کالبد شکافی، آگاهی، رونق بیشتری پیدا خواهند کرد و به جایگاه واقعی خود در سازمان قضایی جمهوری اسلامی ایران خواهند رسید.

موضوعات ذکر شده نیازمند مطالعات میان رشته‌ای به ویژه در شاخه‌های پزشکی، انتظامی، جرم‌شناسی و قضایی است که تحول در این زمینه‌ها را به دنبال خواهند داشت.

سازمان قضایی نیروهای مسلح در طرح تحول علوم انسانی

نیروهای مسلح به دلیل وظیفه خطیری که دارند همیشه در مظان خطر از سوی دشمنان امنیت جامعه‌اند. از این رو قانونگذار برای رسیدگی به جرایم نیروهای مسلح، سازمان قضایی خاصی را پیش‌بینی نموده تا ضمن حفظ حرمت اشخاص نظامی و جایگاه رسمی آنان، اصول عدالت در مورد آنان نیز جاری شود. علنی نبودن جلسات رسیدگی به اتهامات نظامیان همیشه با این خطر روبرو است که افرادی با سوءاستفاده از فرصت‌های شغلی و تأثیرگذاری بر قاضی که اصولاً در صدور رأی مستقل است، زمینه تحقق عدالت را از بین ببرند و جلو رسیدن ذی‌حق به حقوقش را بگیرند.

از این رو لازم است دعاوی عمومی را از دعاوی نظامی تفکیک کنیم و رسیدگی‌های کارشناسی را با وسواس و جدیت در تشکیل و تکمیل پرونده‌های قضایی دنبال نماییم. در آن صورت نیروهای مسلح با آرامش و امنیت خاطر به خدمت شایسته خویش از روی دلسوزی ادامه می‌دهند و خود مدافع دستگاه قضایی بوده و تأثیرات بسیار مثبتی در خانواده، محیط کار و محیط اجتماعی خواهند گذارد. ارتباط مباحث دفاعی نظامی، در شاخه‌های مختلف زمینی، دریایی، هوای با مباحث حقوق بین‌الملل دریاها، حقوق هوا و فضا، آیین دادرسی حقوقی (مدنی) و آیین دادرسی کیفری در این مطالعات میان رشته‌ای حائز اهمیت فراوان است.

سازمان بازرسی کل کشور در طرح تحول علوم انسانی

جلوگیری از وقوع تخلفات در دستگاه‌هایی که از بودجه عمومی استفاده می‌کنند و به نحوی با بیت‌المال در ارتباط هستند به نحوه عملکرد سازمان بازرسی نیز وابسته است. ارسال گزارشات مستند و همکاری مردم، آن سازمان را در ایفای وظایف قانونی‌اش یاری خواهد کرد. طبقه‌بندی موضوعات، بانک جامع اطلاعاتی، رسیدگی‌های عادلانه به موضوعات کارشناسی، از جمله عوامل موفقیت سازمان بازرسی است.

گزارشاتی که اخیراً این سازمان در پرونده «آریا» به دستگاه‌های امنیتی و قضایی داده است، حائز اهمیت فراوان است. جای دارد که کارشناسان، موضوعات مشابه این قضیه را از جهات مختلف علوم انسانی از جمله؛ اقتصادی، قضایی، اداری، مالی و مالیاتی، ثبتی، بانکداری و... مورد مطالعه و تحقیق و پژوهش گسترده قرار دهند.

دیوان محاسبات در طرح تحول

بررسی عملکرد مالی دستگاه‌های دولتی تا وفق مقررات مالی و... صورت پذیرد از جمله فعالیت‌های دیوان محاسبات است.

این دیوان هر چقدر از کارشناسان خبره‌تری که در زمینه‌های مختلف حقوقی، قضایی، مالی و مالیاتی، اداری، گمرکی، بهداشتی، اقتصادی و... باشند استفاده کند. رسالت قانونی خویش را بهتر انجام خواهد داد. متقابلاً مستند کردن فعالیت‌های دیوان محاسبات تأثیرات شگرفی را بر مقولات یاد شده خواهد گذارد. ایجاد پل ارتباطی از نظر پژوهشی میان دیوان با دانشکده‌های مربوطه و برگزاری نشست‌های علمی و ایجاد پروژه‌های تحقیقاتی مشترک، زمینه توسعه علوم انسانی را در این زمینه‌ها فراهم خواهد ساخت.

دیوان عدالت اداری در طرح تحول علوم انسانی

رسیدگی به تخلفات کارکنان دولت از آیین‌نامه‌های دولتی در دیوان عدالت اداری صورت می‌گیرد. رویه قضایی دیوان عدالت اداری در تدوین و توسعه حقوق کشورمان دارای حائز اهمیت فراوان است، تأثیرات متقابل حقوق اداری بر نحوه عملکرد دیوان عدالت اداری و بالعکس قابل اغماض نیست. حقوق اداری، آیین دادرسی مدنی، حقوق مالیه، حقوق ثبتی در این زمینه دچار تحول و توسعه خواهند شد.

دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های دولتی مرتبط با طرح تحول علوم انسانی

طبق اصل سلسله مراتب قواعد حقوقی در رأس هرم قوانین، قانون اساسی قرار دارد. سپس در رتبه دوم قوانین عادی و سپس آیین‌نامه و مصوبات هیأت وزیران و در آخر بخش‌نامه‌های وزارتی قرار دارند. هرگونه بخش‌نامه و دستورالعمل مغایر با قوانین عادی و قانون اساسی باطل است.

آیین‌نامه‌های دولتی در بخش‌های آموزشی و پژوهشی مرتبط با موضوع تحول در علوم انسانی نیازمند آن است تا مورد بررسی مجدد قرار گیرند. شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی عالی، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، اساسنامه دانشگاه‌های دولتی و غیر دولتی کشور، بخش‌نامه‌های وزارتی، در طرح تحول علوم انسانی ایفای نقش می‌نمایند. از این رو تشکیل کمیته ویژه‌ای جهت بازبینی این آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها به صورت مداوم در این زمینه مفید خواهد بود.

بررسی عملکرد قوه مقننه در طرح تحول (به ویژه کمیسیون‌های تخصصی مرتبط)

یکی از امتیازات مجلس شورای اسلامی بر سایر نهادها داشتن کمیسیون‌های تخصصی آموزشی، علمی، پژوهشی، فناوری و... است.

حضور فیزیکی متخصصین در این کمیسیون‌ها، نمایندگان مجلس شورای اسلامی را در مسیر تصویب قوانین یاری می‌رساند. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز می‌تواند علاوه بر کمیسیون آموزش، طرح تحول علوم انسانی را یاری رساند.

به علاوه کمیسیون تلفیق راجع به بودجه سالیانه از نظر حقوق مالیه، کمیسیون بهداشت از نظر مقررات بهداشتی، کمیسیون دفاعی از نظر نظامی و کمیسیون امنیتی از نظر روابط بین‌الملل حائز اهمیت فراوانند. پس این کمیسیون‌ها می‌توانند هر کدام در تحقق طرح کمک کنند. و متقابلاً کمیسیون‌های یاد شده می‌توانند از دستاوردهای طرح تحول برای ارتقای سطح کیفی عملکردشان استفاده نمایند.

به علاوه: داشتن طرح جامع آموزشی و مهندسی علمی در چشم‌انداز بیست ساله و افق آینده امری ضروری است که علاوه بر شورای محترم انقلاب فرهنگی لازم است مجلس شورای اسلامی نیز در این زمینه اقدام نماید.

نقش آموزه‌های قرآن کریم در طرح تحول علوم انسانی

قرآن کریم به عنوان معجزه بزرگ الهی برنامه‌ای جامع و دستور زندگی است و عمومات آیات شریفه نظیر: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ. اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ. هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» دلالت بر هدایت کسانی دارند که قرآن را دستور زندگی قرار می‌دهند. اهمیت علم‌آموزی در نزد خداوند قادر متعال و تقدم و رجحان و برتری عالمان و دانشمندان نسبت به جاهلان تصریح شده است.

علوم انسانی موضوع مطالعه انسان و جامعه‌اند. انسان در جامعه مسیر تکامل را طی می‌کند. قرآن کریم برای همه شئون زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها برنامه‌های معین دارد. از این رو لازم است در مطالعات تطبیقی و مطالعات میان رشته‌ای، ابعاد مختلف حقوقی، فرهنگی، سیاسی و... علوم انسانی بر قرآن کریم عرضه شوند و دستورات نورانی قرآن کریم مبنای تحول در مبانی و موضوعات شاخه‌های مختلف علوم انسانی گردد. هر چند بدخواهان و غربزدگان همیشه به بهانه‌های واهی از رفتن به طرف این مسیر نورانی طفره می‌روند. قرآن کریم در جنگ همیشگی میان منافع الهی و منافع زودگذر و فانی دنیوی نوید می‌دهد که: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» است.

نقش احادیث (دلایل نقلی) در تحول علوم انسانی

بر هیچ متفکری پوشیده نیست که باید از عقل و مستقلات عقلیه در تحلیل و استنباط قضایا بهره گرفت اول ما خلق الله العقل. عقل جوهر اولیه تفکر و وسیله تشخیص صحت و سقم مطالعه‌ای منطقی و تشخیص علم از جهل است. قاعده کلی کلما حکم به العقل حکم به الشرع مورد تأکید علمای علم اصول از دیرباز بوده است. آنچه در اینجا حائز اهمیت است این که نصوص قرآن کریم قطعی‌السند و مظنون‌الدلالة و روایات مظنون‌السند و مقطوع‌الدلالة‌اند. تفسیر قرآن با روایات روش و سیره ائمه معصومین (علیه‌السلام) در کنار تفسیر آیه به آیه بوده است.

در تعادل و تراجیح ادله عقلی و نقلی اصولاً عقل و دلیل عقلی وسیله‌ای برای محک زدن سندی و دلالتی روایات است.

از سوی دیگر اجتهاد در قبال نص امکان‌پذیر نیست و ما خالف الكتاب فاضربوه علی الجدار مورد تأکید در مبانی ارزشی دینی است.

امروزه بسیاری از آموزه‌های علوم انسانی مبتنی بر حکم عقل و تجربه بشری است که به صورت استقراء ناقص انجام گرفته است.

بی‌شک باید از «تجربه» که فوق‌العلم است استفاده کرد و بی‌شک «عقل» حجت کبری است اما تکیه بر سنت در کنار قرآن کریم (کتاب الله و عترتی اهل بیتی لن یفترقا حتی یردا علی الحوض) مورد تأکید حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله) است.

ثقلین منابع لایزال تحصیل احکام برای زندگی فردی و اجتماعی انسان‌های مؤمن است آموزه‌های غربی در علوم انسانی باید به حکم عقل بر ثقلین عرضه شوند. و این نهایت تسلیم به حکم عقلی است که از روایات و منقولات برای به دست آوردن نصوص شرعی مذکور در آیات کریمه باید استفاده گردد.

آشنایی با علم رجال، درایة الحدیث، و آشنایی با اصطلاحاتی نظیر مجمل، مبین، عام، خاص، تخصیص، اطلاق، تقیید، حکومت، ورود، برای مطالعه و پژوهش در منابع معتبر اسلامی شرط لازم‌اند. بسیاری از حوزه‌های علوم انسانی نظیر اقتصاد، مدیریت، حقوق، روان‌شناسی، بیمه، بانکداری و... مستلزم درک مفاهیم مرتبط با احادیث و دلایل نقلی است که لازم است در تعیین سرفصل دروس این رشته‌ها مورد توجه برنامه‌ریزان آموزشی قرار گیرد.

نقش علم کلام در تحول علوم انسانی

علم کلام به مطالعه پیرامون موجود، اسماء و صفات الهی می‌پردازد. متکلمین در پی اثبات ذات باری تعالی و اوصاف و صفات او از قبیل: قدرت، علم، تدبیر و...اند. هر چند روش مطالعه کلامی به صورت مستقیم به مسایل اعتقادی بازگشت می‌نماید اما به صورت غیر مستقیم مطالعات کلامی به سایر رشته‌های علوم انسانی نیز سرایت می‌کند. حوزه‌های جدید علم کلام و ارتباط این علم با فلسفه و به ویژه فلسفه‌های مضاف مثل فلسفه حقوق، فلسفه فقه، فلسفه اصول، فلسفه جامعه‌شناسی، فلسفه روان‌شناسی، فلسفه اقتصاد و... حائز اهمیت فراوانند.

نقش آموزه‌های نهج‌البلاغه در تحول علوم انسانی

خطبه‌ها، نامه‌ها، وصایا و کلمات قصار حضرت امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) حاوی موضوعات مختلف از جمله خانواده، مبدأ، معاد، مؤمنین، کفار، امت اسلامی، حقوق خانوادگی، جهاد، حکومت دینی و... است. لازم است حرکتی منسجم در جهت بازگشت به آموزه‌های کتاب گرانسنگ نهج‌البلاغه با محوریت علوم انسانی آغاز گردد.

تأثیر و نقش آموزه‌های نهج‌البلاغه در تحول علوم انسانی انکارناپذیر است. منشور امام علی (علیه‌السلام) در مورد حکومت توأم با مردم‌داری، عدالت و رأفت اسلامی، زبانزد جهانیان است آیا حقوق بشر آزادی‌خواهانه^{۲۴} و معنویت‌گرایی امام علی (علیه‌السلام) در کدام میثاق حقوق بشری وجود دارد؟ آیا وقت آن نرسیده است تا نهضت جهانی نهج‌البلاغه شناسی آغاز گردد و چهره پوشالی نهضت جهانی شدن حقوق بشر غربی مبتنی بر ارزش‌های اومانیستی و انسان محور دچار تحول گردند؟!

نقش تئاتر و سینما در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه: تئاتر و سینما از وسایل مهم ارتباط جمعی‌اند. امروزه هنر تئاتر و سینما توانسته‌اند نقش بسیار مؤثری را در ارتباط با مقوله‌های «فرهنگ» و «افکار عمومی»، «تحولات اجتماعی» ایفاء کنند. تحلیل: سرشت اجتماعی ایران حکایت از پیوند «تحول» - «دین» و «توسعه» - «معنویت» در ارتقاء سطح فرهنگ این مرزوبوم دارد.

^۱. ولا تکن عبد غیرک و قد جعلک الله حراً.

قبایل گوناگون، گویش‌های متفاوت، اعتقاد راسخ به دین، رفتارهای اجتماعی، هنجارها و ناهنجارهای جامعه ایرانی، کثرت جمعیت و جوان بودن آن از جمله عللی هستند که در ساختن فیلم‌ها و سریال‌ها و ایفاء نقش‌های برجسته تئاتر باید مورد توجه قرار گیرند.

بررسی عواملی نظیر: نیروی انسانی، شرایط جغرافیایی، دین، هنجارها و... هم در علوم انسانی به عنوان موضوعات و اصول اولیه مطالعات مطرح‌اند و هم کارگردانان سینما و بازیگران تئاتر به آن‌ها توجه دارند. پیوند حوزه و دانشگاه با دنیای تئاتر و سینما در توسعه علوم انسانی و تحول آن در بستر و اقیانوس اجتماعی ضروری‌اند.

آنچه تاکنون در این عرصه وجود داشته اختصاص دانشکده‌هایی، نظیر دانشکده‌های هنر، دانشگاه هنر، دانشکده صداوسیما، و رشته‌هایی نظیر تئاتر، سینما، گرافیک و علوم وابسته به آن‌ها به صورت خاص فعالیت کرده‌اند.

پیشنهادات:

۱. برای استفاده از سینما و تئاتر در تحول علوم انسانی می‌بایست در همه رشته‌های مختلف و شاخه‌های گوناگون علوم انسانی از این ابزارها استفاده کرد.
۲. متقابلاً اگر به درستی مسیر مطالعات میان رشته‌ای و مطالعات تطبیقی و ایجاد پل ارتباطی میان سینما و تئاتر و علوم انسانی ایجاد شود در آن صورت سینما و تئاتر دچار تحول خواهد شد و تناسب بیشتری با ارزشهای دینی و شرایط اجتماعی پیدا خواهد کرد.

نقش گروه‌های معارف اسلامی در تحول علوم انسانی

معارف اسلامی به مجموعه‌ای از آموزه‌های عقیدتی، علمی و باورهای قلبی اطلاق می‌شود که هدف آنها تعمیق ارزشهای الهی، و اوصاف و صفات اوونبوت و امامت و معاد و شناخت انسان و وظایف و تکالیف او در قبال فرد و جامعه در مسیر تقرب است.

پس از بازگشایی دانشگاه‌ها تعدادی از اساتید متخصص در حوزه علوم اسلامی از حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها سرفصل‌هایی را با پسوند‌های اسلامی به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رساندند.

هدف اصلی این واحدها تبیین ضرورت و جودی و اجب الوجود، اوصاف و صفات جمالیه و جلالیه حضرت حق، اصول و فروع دین، حکومت اسلامی، و وظایف مسلمانان بر مبنای مباحث فلسفی، تاریخی، تمدنی، کلامی، حدیثی و اصول فقه پویای شیعه است.

هیچ شک و تردیدی در ضرورت ارائه این دروس نیست اما نحوه ارائه مطالب بصورت دروس عمومی بهتر است تغییر کند.

پیشنهاد:

ظرفیت بالای معارف اسلامی در حدی است که می تواند شاخه های مختلف علوم انسانی و حتی غیر انسانی در مقاطع تحصیلات تکمیلی را هم سیراب کند از این روضورت تغییر در سرفصل های مرتبط با دروس مباحث اسلامی بویژه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری کاملاً مشهود است.

امروزه در حوزه و دانشگاه گامهای مؤثری برای تربیت مدرس معارف اسلامی در گرایشهای مبانی نظری اسلام، تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی، تاریخ اسلام، اخلاق اسلامی، انقلاب اسلامی، حقوق اساسی، تفسیر و علوم قرآن و حدیث، نهج البلاغه و ... برداشته شده است و دانشگاههای معارف اسلامی، باقرالعلوم، شهید بهشتی تهران، مؤسسه علمی پژوهشی امام خمینی، دارالحدیث، شیراز، فردوسی مشهد و ... دوره تربیت مدرس را در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری برگزار می کنند.

برگزاری کارگاه های آموزشی و نشست های علمی توسط نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها که همه ساله در مشهد مقدس و مناطق بیست گانه سراسر کشور برگزار می شود، در هیچ گرایش تحصیلی و در هیچ دانشگاهی با این تفصیل سابقه ندارد، خوبست الگویی برای سایر رشته های علوم انسانی قرار گیرد. آمار نشان می دهد در فاصله سال های ۸۴ تا ۸۸ بیش از ۲۴۰۰ استاد از سراسر دانشگاه ها در این برنامه های آموزشی شرکت داشته اند. در این کارگاه ها مطالعه مصداقی و میدانی سرفصل های مختلف تحول در علوم انسانی را به دنبال خواهد داشت.

نقش و احدهای دانشگاهی دارای پسوند اسلامی در طرح تحول علوم انسانی

درسهایی مانند: حقوق بین الملل اسلامی، روانشناسی اسلامی، مدیریت اسلامی، اقتصاد اسلامی، جامعه شناسی دین، روابط بین الملل در اسلام و ... در رشته های مختلف علوم انسانی گذرانده می شوند. این و احدها گاهی با کمبود کتاب درسی روبرو هستند. لازم است مراکز تخصصی برای رفع این نقص چاره ای بیندیشند و آستین همت را بالا بزنند.

تحولات جهانی و گسترش ارتباطات سبب شده است که نیازهای جدیدی مطرح شود. این و احدها دچار تحول شده اند بعنوان مثال در درس حقوق بین الملل اسلامی می توان موضوعات خاص زیر را مدون نمود:

حقوق جزای بین الملل اسلامی

حقوق بین الملل جزایی اسلامی
حقوق دریاها در کتاب و سنت
مسئولیت بین المللی دولت در منابع اسلامی
تأسیس و جانشینی دولتها و کشورها در متون دینی
معاهدات سازمان‌های بین المللی در حقوق بین الملل و موازین اسلامی
عرف بین المللی و موازین اسلامی
اصول کلی حقوق و موازین اسلامی
عدالت و انصاف در حقوق بین الملل و مبانی دینی
از این رو تشکیل کارگروه‌های متخصص در علوم انسانی و اسلامی متناسب با هر گرایش ضروری است تا تحول در علوم انسانی را در این قلمروها مدون سازند.

نقش تفاسیر شیعی در طرح تحول علوم انسانی

تفاسیری مانند المیزان، صافی، مجمع البیان و ...
که روش تفسیر آیه به آیه و تفسیر آیه به حدیث را از ابعاد مختلف عقلی، نقلی، تاریخی و ... مورد بررسی قرار می‌دهند از افتخارات تشیع‌اند.
در متون تفسیری ما مسائل عرفانی، فلسفی، کلامی، عقلی و نقلی به صورت تفصیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.
در لابه لای تفاسیر شیعی قابلیت‌ها، موضوعات، مسائل و اقتضائاتی وجود دارد که از آن‌ها باید در شاخه‌های علوم انسانی استفاده کرد.

مباحثی از علوم مختلف اسلامی از جمله مباحث جاری در اصول فقه نظیر:

تنقیح مناط، قیاس اولویت، مفاهیم، مباحث الفاظ، اوامر، نواهی، تعادل، تراجیح و رجال، درایت الحدیث و استناد به متون نقلی نظیر بحار الانوار و کتب اربعه فقه شیعی به و فور و جود دارد که منابع بسیار مهمی در تحلیل مسائل انسانی‌اند.

پیشنهاد:

آنچه امروز در علوم قرآن و حدیث مطالعه می‌شود مهم و بسیار لازم است اما بهتر است برای استفاده بیشتر از معارف قرآن کریم در شاخه‌های علوم انسانی بصورت موضوع شناسی، مطالب علوم قرآنی طبقه بندی شوند و در ارتباط با موضوعات علوم انسانی بصورت جدا جدا مورد بررسی علمی قرار گیرند. مثلاً آیات و روایات

پیرامون زنان از منظر حقوق زن در اسلام و فقه از یک سوی و حقوق موضوعه از سوی دیگر باید به صورت مفصل مورد بررسی قرار گیرند. و با آیات، روایات و متون تفسیری درباره جنگ و دفاع بصورت منسجم با مباحث حقوقی مشخصات مسلحانه در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته حقوق بین الملل باید گره زده شوند و هکذا و هکذا.

نقش آمار و اطلاعات در طرح تحول علوم انسانی

در مطالعات میدانی که بر پایه ارائه اطلاعات و مشهودات و مشاهدات عینی صورت می‌گیرد نقش آمار و اطلاعات صحیح غیرقابل انکار است.

برخی از رشته‌های علوم مانند اقتصاد، جامعه‌شناسی و حسابداری تحلیل‌های علمی خود را بر پایه آمار و ارقام قرار می‌دهند.

اگر بانک اطلاعات و آمار صحیح وجود داشته باشد این تحلیل‌های علمی به واقعیت نزدیک تر خواهد شد و نتیجه‌اش این حل مسایل و معضلات اجتماعی خواهد بود.

لایحه سالیانه بودجه که از سوی دولت به مجلس برای تصویب تقدیم می‌شود هر چقدر که بر پایه آمارهای صحیح ترواطلاعات عملیاتی و واقعی و اجرایی طراحی شده باشد در رفع نیازهای جامعه موفق تر خواهد بود. یکی دیگر از کاربردهای صحیح آمار و اطلاعات در برخورد های انضباطی، قضایی، پیشگیرانه و ... با جرائم و ناهنجاریهای اجتماعی است. به عنوان مثال ارائه اطلاعات صحیح و آمار دقیق سالیانه از جرائم ارتكابی و طبقه بندی آنها در سیستم رایانه‌ای قضات، دیوان عالی کشور، دیوان عدالت اداری و سازمان‌های نظارتی نظیر سازمان بازرسی کل کشور رادر انجام مأموریت‌هایشان بهتر راهنمایی خواهد کرد.

بعلاوه مباحث مهم جامعه‌شناسی جنایی، جرم‌شناسی، پزشکی قانونی، پلیس علمی تشکیل پرونده‌های قضایی در دادسراها، تعیین سیاست‌های جنایی، تعیین سیاست‌های انضباطی و قضایی از سوی ضابطین قضایی منوط به ارائه اطلاعات و آمار صحیح‌اند.

تسلط بر افکار عمومی و نقش آمار و اطلاعات در هدایت افکار عمومی بویژه در ناهنجاری‌های اجتماعی و اخلاقی مانند فحشاء، توهین، کلاهبرداری، سرقت بسیار مؤثر است. ارائه آمار دقیق از طلاق و پیامدهای منفی آن در تحکیم خانواده‌ها نیز مؤثر است. این مقوله‌ها جزء بدنه علوم انسانی‌اند.

نقش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه:

طبق قانون اساسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و وظیفه حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی را برعهده دارد.

حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی حفظ اسلام ناب محمدی(ص) است و اسلام ناب نیز در زمینه علوم و معارف دارای دستور است. باید ها و نبایدهای ارزشی دارد. پس حفظ معارف و ارزشهای الهی، حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی است.

تحلیل:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل آنکه مشکلات عدیده‌ای از قبیل مشکلات مربوط به منافقین، کردستان، سفارت آمریکا، و وضعیت سازمان‌ها و ادارات دولتی در سر راه کشور قرار گرفته بود و همچنین جنگ تحمیلی عراق و هم پیمانان او بر علیه ایران به وقوع پیوست اولویت کاری سپاه درختی سازی جریانات مذکور و دفاع از مرز و بوم کشور عزیزمان قرار گرفته بود.

همزمان با دفاع از قلمرو سرزمین مدارس ایثارگران در جبهه‌های نبرد و سپس بعد از اتمام دفاع مقدس دانشگاه‌های مختلفی در زمینه علوم انسانی و ابسته به سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به فعالیت پرداختند. از جمله این مراکز می‌توان به دانشکده شهید محلاتی و دانشگاه امام حسین(ع) اشاره کرد.

اکنون بسیاری از درجه داران ارشد سپاه با گذراندن دوره‌های دکتری در سمت استادی دانشگاه مشغول به فعالیت علمی و پژوهشی هستند. تجربه طولانی سپاه در مسائل امنیت ملی، نظامی، سیاسی، دفاعی، جنگ و تهدیدات علیه منافع ملی تجربه بسیار مبارکی است که در سایر مراکز علمی کمتر به چشم می‌خورد. امروز نهضت علمی نیروهای انقلابی سپاه می‌تواند بخشی از علوم انسانی مرتبط با وظایف و مسئولیت‌های آن ارگان انقلابی را دچار تحول سازد مباحثی مانند مدیریت استراتژیک، مدیریت نظامی، انتقال تجربیات دفاع مقدس به نسل‌های بعد، مسائل بهداشتی، روانی، دفاع مقدس و... زمینه‌های تحقق این جهاد علمی اند.

نقش فرهنگ ایثار و شهادت طلبی در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه:

عوامل سازنده تمدن بشری شامل: فرهنگ، دین، نژاد، علم، هنر، حقوق، تکنولوژی و... اند. فرهنگ یکی از مقدمه‌های مهم سازنده تمدن بشری است. تمدن اسلامی و ایرانی از دیرباز مشحون از فرهنگ ایثار، غیرت، شجاعت بوده است.

تحلیل:

در دوران دفاع مقدس به فرمان حضرت امام خمینی "ره" فطرت‌های پاک جوانان انقلابی ایران اسلامی تحت تاثیر معنویت خاص آن دوران تا حد اعلایی رشد کرد و تعداد زیادی از جوانان با خلوص نیست به شهادت و قرب الهی رسیدند.

بسیاری از شهدای دفاع مقدس از میان دانشجویان، طلاب و قشر تحصیل کرده جامعه بودند که تعلقات درس و مدرسه را برای انجام تکالیف الهی و دفاع از کیان مسلمین و غیرت مومنین گذاردند امروز و صیت نامه شهدای عزیز ارمغان نسل فعلی و آینده ماست. سراسروصیت نامه شهدا پراست از ایثار و شهادت. ایثار و شهادت آنچنان افق بالایی دارد که تعلقات دنیوی را ذلیل توصیف می‌کند و کسی که توانسته باشد دروادی ایثار و شهادت و ارد شودرهایی از زور زیور دنیا برایش سهل خواهد بود.

صرف نظر از اینکه کسی که به و ادی ایثار و شهادت و ارد شده است به مقام قرب الهی می‌رسد^{۲۵} تاثیر روانشناختی فرهنگ ایثار و شهادت در ارائه نظریات علمی عبارت است از آزاداندیشی حقیقت‌گرا و معنویت خواه است که مصلحت‌سنجی‌های غیر واقعی را نمی‌گذارد. سد راه رسیدن به و اقیات‌ها و کشف حقیقت‌ها شود. اگر بسبب دیروز و اساتید امروز دانشگاه‌ها در ارائه نظر و فکر و تحقیق و پژوهش با همان فرهنگ ایثارگری و شهادت طلبی گام بردارند هر چه سریعتر عقب ماندگی‌های علمی گذشته را جبران خواهند کرد.

حرکت‌هایی که در سالهای اخیر در زمینه سلولهای بنیادین، تحقیقات هسته‌ای و ... صورت گرفته است الگوی موفقی از این همت بلند است که در طرح تحول در علوم انسانی نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

نقش کتب اربعه شیعه در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه:

کتاب‌های من لا یحضره الفقیه، الاستبصار، الکافی و تهذیب الاحکام به دلیل اتقان محتوی و سلسله اسناد معتبر جزء کتاب‌های معتبر شیعه خوانده شده‌اند و به کتب اربعه معروفند.

صرف نظر از مباحث تخصصی رجال شناسی و اصولی پیرامون اعتبار و حجیت تمامی روایات و ارد شده در این کتاب‌ها و عدم آن هیچ شکی نیست که فقیه و اصول شیعی خود را بی نیاز از بررسی این کتاب‌ها نمی‌بیند.

تحلیل و بررسی:

در برخی از روایات از حضرت حجة‌عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف در مورد کتاب شریف کافی بیان شده است "الکافی کاف لشیعتنا" این موضوع دلیل محکمی بر اهمیت این کتاب است. در ابتدای جلد اول کتاب العقل و الجهل روایات متعددی در باب حجیت کبری بودن عقل و لزوم پذیرش اصول دین از روی تعلق و نه از روی تقلید و نیز اهمیت علم و دانش آورده شده است.

^{۲۵} وَ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

اگر محتوای کتاب‌های مذکور مبنای تحلیل و بررسی در تدوین متون علوم انسانی قرار گیرند در آن صورت بدون افراط و تفریط، موضوعات مهم تحقیق و پژوهش پیرامون ذات باری تعالی، اوصاف و صفات او و مباحث مهم فقهی، کلامی، اعتقادی مورد نیاز زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان تبیین خواهد شد.

پیشنهاد:

می‌توان گروه‌هایی تخصصی از طلاب و دانشگاهیان آشنا به ادبیات عرب، تفسیر، منطق، علم رجال، علم درایت الحدیث و مبادی لازم جهت استنباط نظریات کارشناسی علوم اسلامی تشکیل داد و مطالب ناب این کتاب‌ها را متناسب با رشته‌های علوم انسانی دسته بندی و درنگارش متون مربوطه مورد استفاده قرار داد.

نقش کتاب شریف (المقنعه) شیخ مفید (ره) در طرح تحول علوم انسانی

مقدمه:

یکی از فقهای نامدار آسمان فقاقت شیخ بزرگوار مفید (ره) است که استاد سیدرضی (ره) و سید مرتضی (ره) بوده است. سیدرضی (ره) جمع کننده کلمات حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) در نهج البلاغه بوده، الذریعه الی اصول الشیعه نیز که از کتب مهم اصول فقه شیعه است از سیدمرتضی (ره) می‌باشد، در مقام شیخ مفید پس از وفاتش آورده شده که حضرت و لی عصر (عج) در مورد ایشان فرمود: یوم علی آل الرسول عظیم که دلالت بر جایگاه معنوی و علمی مهم او در عالم اسلام داد.

مصداتی از مطالعه میان رشته ای (فقهی-حقوق اداری)

در کتاب المقنعه شیخ مفید (ره) در ابواب مختلف با کلمات پر محتوی و استدلالی به صورت مختصر بیانات و کلماتی است که برای برخی از موضوعات علوم انسانی قابل استفاده‌اند.

این حقیر با یازده دلیل به استناد برخی از متون المقنعه استفاده نموده ام که می‌توان مباحثی از حقوق اداری (مناقصه و مزایده) را که اصولاً و ارداتی است، با تنقیح مناظ از متن المقنعه شیخ مفید (ره) استفاده کرد. با بررسی بیشتر می‌توان درباره سایر موضوعات علوم انسانی نیز از این کتاب استفاده کرد.

اذعان متخصص حقوق اداری:

پس از ارائه بحث فوق دکتر و لی الله انصاری صاحب تألیف در حقوق اداری گفتند: که امروز باید پس از انقلاب حقوق اداری در ایران را به نحو دیگری مطالعه کرد. روش مطالعه در حقوق اداری ایران پس از انقلاب باید متکی به دو دسته از مبانی فقهی و اسلامی از یک سوی و مبانی حقوق اداری جوامع اروپایی از سوی دیگر باشد. این نمونه که اعتراف این استاد را به همراه داشت نمونه‌ای از خروار است ما می‌گوییم (همه شاخه‌های علوم انسانی را پس از انقلاب باید با روش دیگری و (متکی به مبانی فقهی) مورد مطالعه قرار داد).

تذکر: موضوعاتی که نیازمند مطالعه، پژوهش و بررسی بیشتر در این طرح اند:

عدالت، آزادی، برابری، اقلیت و اکثریت، حقوق مدنی، حقوق سیاسی، حقوق اجتماعی، حقوق فرهنگی، حقوق اقتصادی، حق تعیین سرنوشت، حسن نیت، معنویت، روحانیت، روشنفکری، دین، ولایت، نبوت، صراط مستقیم، استقلال، عبودیت و بندگی، اخلاص، آزادگی، شهادت سیره ائمه، امام خمینی، ولایت فقیه، جمهوری اسلامی، نه شرقی نه غربی، هویت، اصالت، اصولگرایی، اصلاحات، دولت، ملت، امت، حجاب، زن، جرم، مجازات، توهین، ارتباط با غیر مسلمان، ادیان و مذاهب، ملل و نحل، حدود، قصاص، دیات، مهندسی فرهنگی، حقوق کار، کودک.

سخن آخر

طرح جامع تحول در علوم انسانی به عنوان گامی ابتدایی در این عرصه مطرح شد تا زمینه و بستر لازم رابرای مطالعات روش شناختی و ماهوی فراهم تر سازد مهم این است که این دغدغه در میان نسل روشنفکر و دانشگاهی ایجاد شود و این اعتقاد پیدا شود که می توان باتکیه بر آموزه های دینی و فرهنگ بومی و عناصر پایه دار و اصیل نظام حقوقی اسلامی و بهره گیری از دکتترین های متخصصین دینی از یک سوی و متخصصین شاخه های مختلف علوم انسانی از سوی دیگر طرح تحول را بصورت گسترده و جامع دنبال کرد. مطالعات تطبیقی و مطالعات میان رشته ای از اولویت های روش شناسی در این عرصه هستند. پیشنهاد می گردد که مؤسسه ای با رویکرد مطالعات تطبیقی و مطالعات میان رشته ای طرح جامع تحول در علوم انسانی را دنبال کند و یافته های علمی خویش را ابتداءً بصورت مطالعات موردی **case study** و سپس در کارگاه های آموزشی **group work** ترویج و تعمیق نموده و کتاب های مناسب را تألیف کنند تا نهضت نرم افزاری در حوزه علوم انسانی محقق گردد...

وَالَّذِينَ جَاهِدُوا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا...

قم المقدسه علیرضا ابراهیمی ۹۰/۸/۱۶ عید سعید قربان